

TROMS fylkeskommune
ROMSSA fylkkasuohtkan

Regional plan for friluftsliv, vilt og innlandsfisk **2016-2027**

Steindalen i Storfjord kommune.

I bakgrunnen ligger Steindalsbreen, fylkets lettest tilgjengelige bre som stadig trekker seg tilbake.

Foto: Eivind Høstmark Borge

Innhold

Innhold	3
Forord	5
1. Formål, bakgrunn og rammer for planen	6
1.1 Regionale rammer og føringer	7
1.2 Planprosess	7
2. Om friluftsliv	9
2.1 Utviklingsbilde	9
2.2 Allemannsretten – et felles gode	10
2.3 Organisering av friluftslivet	10
2.4 Virkemidler	12
2.5 Strategier	15
3. Friluftslivsområder	16
3.1 Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder	16
3.2 Nærmiljøområder	17
3.3 Utfartsområder for dags- og langturer	18
3.4 Nasjonalparker, store verne-områder og inngrepsfrie områder	18
3.5 Offentlige sikrede friluftsområder	19
3.6 Kyst- og strandsonen	20
3.7 Strategier	20
4. Fysisk tilrettelegging for friluftsliv	21
4.1 Naturvennlig tilrettelegging	22
4.2 Tilgjengelighet for alle	22
4.3 Turruter	23
4.4 Skilting og merking	24
4.5 Utfartsparkeringer og transport	25
4.6 Teknologisk tilrettelegging	25
4.7 Annen tilrettelegging	25
4.8 Skjøtsel, drift og vedlikehold	26
4.9 Strategier	26
5. Friluftslivsaktiviteter	27
5.1 Aktivitetsnivå	27
5.2 Et mangfold aktiviteter	28

5.3 Barn, ungdom og friluftsliv	29
5.4 Strategier	29
6. Friluftslivsopplevelser i Troms	30
6.1 Naturopplevelser	30
6.2 Kulturarv i friluft	32
6.3 Strategier	33
7. Hjortevilt og småvilt	36
7.1 Elgforvaltning	37
7.2. Elgbestanden i Troms	38
7.3 Forvaltningsmål og styringsverktøy for elg	42
7.4 Småvilt	45
7.5 Strategier	46
8. Innlandsfisk	47
8.1 Innlandsfiskeforvaltning	47
8.2 Status	48
8.4 Strategier	48

Forord

Regional plan for friluftsliv, vilt og innlandsfisk 2016-2027 skal bidra til at alle i Troms skal ha mulighet til å drive friluftsliv som en positiv aktivitet for helse og trivsel.

Vi er gode på friluftsliv i Troms, det ble bekreftet i Friluftslivets år 2015. Troms regjerte på landstoppen når det gjaldt å gjennomføre friluftslivsaktiviteter. Vi så ordførere som overnattet ute, og hadde fine samtaler rundt leirbålet. Fylkestinget tok utfordringen og kjempet i tauklatrejungel. Skolebarn rundt om i fylket var på friluftsskole i ferien. Alle kommuner ble tilsluttet et friluftsråd, samtidig som Ishavskysten ble årets friluftsråd nasjonalt. Frivillige organisasjoner står for en formidabel aktivitet, og ingen andre frivillige organisasjoner hadde tilsvarende medlemsøkning som Troms Turlag på hele 11,5 prosent. Flere og flere turløyper merkes og skiltes i hele Troms. Turbøker for Harstad og for Senja og Midt-Troms kom ut. For å oppnå slik suksess er godt samarbeid helt nødvendig.

Så, hvorfor driver vi med friluftsliv? Jo, friluftslivsopplevelser er godt for kropp og sjel, og bidrar til bedre folkehelse, kunnskap om naturen og økt velferd. Aktivitet i naturen gir oss helsefordeler både fysisk og psykisk. Etter 4-5 minutter i skogen går puls og blodtrykk ned, og mengden stresshormoner minker. Man får avstand til krav og rutiner i hverdagslivet og oppmerksomheten vår rettes mot naturen.

Friluftsliv er for alle, og med naturen som premissgiver stiller vi likt. Fuglers sang og vindens sus er det samme for den som er liten eller stor, fattig eller rik. De viktigste motivene for å holde på med friluftsliv er å få frisk luft, få rørt på seg, få avkobling og bare være i naturen.

Det er viktig at alle får muligheten til å delta i friluftslivsaktiviteter, og at det tilrettelegges for personer med nedsatt funksjonsevne. Et mangfoldig friluftsliv er avhengig av et vidt spekter av arealer med god kvalitet. Kartleggingsarbeidet danner et viktig kunnskapsgrunnlag i arbeidet med å ta vare på og skille ut de gode friluftslivsarealene, for innbyggerne og for tilreisende.

Planen har også mål og strategier for en bærekraftig forvaltning av høstbart hjortevilt og innlandsfisk. Kommunene oppfordres til å følge disse forvaltningsmålene og det styringsverktøyet som anbefales i planen, slik at vi kan møte utfordringene med en voksende elgbestand på en helhetlig måte. Godt samarbeid må heller ikke undervurderes i naturforvaltningen, både mellom kommunene, mellom jaktrettshaverne og mellom kommunene og jaktrettshaverne. Elgen, ørreten og småviltet kan ikke eies av noen, men bare sammen kan de forvaltes på en helhetlig og bærekraftig måte.

En stor takk til alle som har bidratt med nyttige innspill i planprosessen.

God tur – i vår flotte Tromsnatur!

Med vennlig hilsen

Willy Ørnebakk
fylkesråd for helse, kultur og næring

1. Formål, bakgrunn og rammer for planen

Med den regionale planen for friluftsliv, vilt og innlandsfisk i Troms 2016 – 2027 ønsker Troms fylkeskommune å legge føringer for at alle i Troms skal ha mulighet til å drive friluftsliv som positiv aktivitet for helse og trivsel. Planen skal også være retningsgivende for en bærekraftig forvaltning av høstbart hjortevilt og innlandsfisk.

I henhold til regional planstrategi for Troms 2012-2015 skal det utarbeides en regional plan for friluftsliv, vilt og innlandsfisk. Kunnskapsgrunnlaget, som utgjør en del av den regionale planstrategien, beskriver utfordringer og muligheter i forhold til planens tema. Disse temaene er blant annet knyttet til arealforvaltning, tilrettelegging, stimulering til friluftslivsaktivitet, økning i elgbestanden, kompetansebehov for hjorteviltforvaltning og ivaretagelse og utvikling av innlandsfiskebestandene.

Regional plan for friluftsliv, vilt og innlandsfisk følges opp med et fireårig handlingsprogram. Den regionale planen møter nasjonale forventninger og legger føringer for et langsiktig arbeid på området.

Planen bidrar til å løfte den regionale friluftslivspolitikken, og skal legges til grunn for regional, kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen, jf. pbl. § 8-2.

Denne planen avløser Folkehelse, idrett og friluftsliv - Handlingsplan for Troms 2008-2013 på området friluftsliv. I tillegg er forvaltning av høstbart vilt og innlandsfisk inkludert.

Planprogrammet som Fylkesrådet vedtok (sak 201/13) har klargjort formålet med planarbeidet, planprosessen, opplegg for medvirkning, hvilke alternativer som blir vurdert og behovet for utredninger jf. pbl § 4-2. I følge planprogrammet skulle det utvikles en strategi for forvaltning av høstbare vilt- og innlandsfiskearter, med hovedvekt på hjorteviltbestanden.

Felles for fagområdene i planen er at de er basert på og avhengig av naturresurser, de er derfor innlemmet i samme plan. I del I om friluftsliv står menneskets aktivitet sentralt. Når det gjelder hjortevilt og innlandsfisk i del II er det forvaltning av bestandene planen dreier seg om.

Klopper er god tilrettelegging for å redusere terrengskader. Statskog har kloppet mellom Gjeddebukt og Leinavat i Bardu kommune.

Foto: Eivind Høstmark Borge

1.1 Regionale rammer og føringer

Det foreligger flere nasjonale og regionale mål og strategier som legger rammer og føringer for den regionale planen. For eksempel:

- Regional planstrategi for Troms 2012-2015
- Fylkesplan for Troms 2014-2025
- Regional plan for idrett og anlegg 2016-2027
- Regional transportplan for Troms 2014-2023
- Regional plan for vannforvaltning 2015-2026
- Regional plan for landbruk 2014-2025
- Strategi for reiseliv, Troms fylkeskommune årstall 2013-2017
- Troms – alle tiders møtested. Kulturarvplan for Troms 2011-2014 (under revidering)

Budsjett- og økonomiplan som utarbeides årlig er førende for handlingsprogrammet.

1.2 Planprosess

Kommuner, regional stat, frivillige organisasjoner, reiselivsaktører og allmenheten har bidratt i arbeidet med planen. Det ble gjennomført fire regionale høringsmøter høsten 2013 i Sør-Troms, Midt-Troms, Tromsøregionen og Nord-Troms. En referansegruppe har jobbet med innspill til planen i to møter.

Kommunenes viltforvaltning har blitt invitert til å gi innspill underveis i planprosessen når det gjelder bestandsforvaltning av elg. Det ble orientert om planarbeidet i møte med Midt-Troms viltregion. Rapporten *Vurdering av elgbestandene i Troms*, Naturdata AS (2014) ble sendt til kommunene i Troms.

Følgende parter var invitert til å delta i referansegruppen:

- Troms fylkeskommune
- Fylkesmannen i Troms
- Ett av regionrådene i Troms
- Midt-Troms friluftsråd
- Ishavskysten friluftsråd
- Forum for natur og friluftsliv i Troms
- Fylkeseldrerådet i Troms
- Fylkesrådet for funksjonshemmede i Troms
- Ungdommens fylkesråd i Troms
- Kommunenes sentralforbund

Del I Friluftsliv

2. Om friluftsliv

Hovedmål

Alle i Troms skal ha mulighet og kunnskap til å drive friluftsliv som positiv aktivitet for helse og trivsel

Det føles godt for kropp og sjel å sitte ved isfiskehullet og vente på napp, å hilse sola velkommen tilbake på en fjelltopp, eller nyte nordlysets dans over himmelen. Troms har naturlige fortrinn i ren og spektakulær natur, og spennende lysforhold året rundt. Dette innbyr til et allsidig friluftsliv og gir forutsetninger for varierte natur- og kulturbaserte aktiviteter og opplevelser med betydning både for stedstilhørighet, bosetting og næringsliv.

For mange er det å kunne ferdes og oppholde seg i friluft en viktig del av tilværelsen og noe som ikke kan erstattes av andre aktiviteter. Gleden ved selve aktiviteten, naturopplevelsen og anledningen til rekreasjon, stillhet og ro utgjør friluftslivets egenverdi.

I Troms skal det bygges videre på de gode mulighetene alle har til å utøve friluftsliv slik at deltakelsen i friluftsliv øker. Arealforvaltning, tilrettelegging, fysisk aktivitet og natur- og kulturminnebaserte opplevelser er sentrale tema.

2.1 Utviklingsbilde

Det er godt dokumentert at friluftsliv er en kilde til god fysisk og psykisk helse, økt livskvalitet og at det gir en følelse av trivsel og mestring. Omtrent to tredjedeler av befolkningen, inkludert lite fysisk aktive, trekker fram turer i naturen og nærmiljøet dersom de skulle bli mer fysisk aktive.

I tillegg viser beregninger foretatt av Helsedirektoratet i 2014 at samfunnet kan spare milliarder på at flere er i fysisk aktivitet.

Selv en liten økning i friluftslivsaktivitet i befolkningen vil føre til en bedring i folkehelsen. Noe som også vil bidra til å utjevne sosiale helseforskjeller.

Hverdagsomgivelser som gir stadig mindre rom for stillhet, frisk luft og naturopplevelse gir derimot utfordringer og vil svekke folks egne muligheter for å bevare og fremme god helse i dagliglivet. Dette er et viktig aspekt å motvirke gjennom den regionale og kommunale planleggingen.

Friluftsliv er i utgangspunktet lite ressurskrevende og kan drives uten store investeringer. Det passer derfor for mange grupper i samfunnet. Det er en motsats til fritidsaktiviteter som blir stadig mer spesialiserte og utstyrs-krevende, og som stiller større krav til anlegg og tilrettelegging. Det er imidlertid en tendens til at de sosiale skillene i friluftslivsutøvelsen øker. Personer med lav utdanning og inntekt bruker mindre tid på friluftsliv enn de med høy utdanning.

Tilrettelegging for friluftsliv i nærheten av der folk bor er miljøvennlig. Til tross for dette blir mange friluftslivsområder brukt til andre formål, spesielt i og ved byer og tettsteder. Tilgangen til strandsonen er under press, og allemannsretten utfordres fra mange hold. Forurensning, forurensning og støy både til lands og til vanns er en utfordring i områder som brukes til friluftsliv. Tilgjengelige arealer og god tilrettelegging som tar hensyn til miljøet er derfor grunnleggende for å nå målet om økt friluftslivsaktivitet i fylket.

Klipping over myrområder i innfallsporten til Ånderdalen nasjonalpark i Tranøy kommune.

Foto: Juliane Borge.

2.2 Allemannsretten – et felles gode

Friluftsløven har som formål å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre allmennheten fri ferdsel og opphold i naturen. Allemannsretten som er nedfelt i friluftsløven er en del av kulturarven. Den gir blant annet rett til fri ferdsel til fots og på ski i utmark, rett til opphold som rasting og telting, og høsting av sopp og bær. I tillegg gjelder den på sjøen, hvor det også kan fiskes fritt til eget bruk. Retten innebærer imidlertid ikke en frihet uten grenser. Friluftsløven stiller krav om at ferdsel eller opphold i naturen skal være hensynsfull og varsom, slik at det ikke volder skade eller ulempe for grunneieren, bruker eller andre. Det vises til allemanspliktene som er utarbeidet av en rekke friluftslivsorganisasjoner.

Norsk Friluftsliv og Gyldendal undervisning har utviklet et digitalt undervisningsopplegg om allemannsretten i Salaby på www.salaby.no/friluftslivets-ar. Flere sentrale friluftslivsorganisasjoner har i fellesskap utarbeidet et sett med allemansplikter. Disse er ment å være en rettesnor for hvordan man kan opptre på en hensynsfull måte i naturen slik at allemannsretten bevares.

Dette skjer best gjennom et aktivt friluftsliv slik at retten holdes i hevd. Det er et behov for å spre kunnskapen og øke bevisstheten om allemannsretten i Troms, slik at dette godet blir benyttet og uklartheter omkring retten ikke oppstår.

2.3 Organisering av friluftslivet

2.3.1 Forvaltere

Friluftslivsforvaltningen på nasjonalt nivå består av Klima- og miljødepartementet (KLD) og Miljødirektoratet. Regionalt er det Fylkesmannen, fylkeskommunen og kommunene som skal utføre oppgaver som de er direkte tillagt etter friluftsløven. Alle disse har et generelt ansvar for å fremme allmenhetens friluftslivsinteresser.

KLD har hovedansvaret for utforming av nasjonal politikk på friluftsområdet, tilskuddsordninger, lovverk og andre virkemidler. Ansvar for jakt og fiske ligger også i departementet. Miljødirektoratets oppgaver er å sørge for at allemannsretten følges opp i praksis, og å stimulere til at folk bruker naturen og har glede av den.

Fylkesmannen skal ivareta nasjonale friluftslivsinteresser knyttet til strandsonen, vassdrag og fjellområder. Embetet er regional representant for staten som grunneier i de sikrede friluftsområdene.

Fylkeskommunen skal blant sine oppgaver bidra til å opprettholde allemannsretten, bidra til sikring og ivaretagelse av attraktive friluftsområder og forvalte tilskuddsordninger til friluftsliv.

Allemansplikter:

1. Kjenn allemannsretten: Kjenn dine rettigheter, men også dine begrensninger
2. Vis hensyn til natur- og kulturverdier: Naturopplevelsen må fremmes på naturens egne premisser
3. Vis hensyn til andre friluftslivsfolk: Opptre hensynsfullt ovenfor dem du møter
4. Vis hensyn til beboer og grunneier sine interesser. Respekter folks rett til en privat sone, og oppfør deg på en måte som tar hensyn til grunneier sin næringsaktivitet
5. Rydd etter deg. Hovedregelen er at alt du bringer med deg ut i naturen skal du ta med hjem

Kilde: Den Norske Turistforening, DNT ung, Norsk organisasjon for terrengsykling, Norges padleforbund, Norges kiteforbund og "Brettseilerne på Lista"

Kommunen har et generelt ansvar for å fremme innbyggernes interesser for friluftsliv og ivareta arealer for allmennhetens friluftsliv. Friluftsløven gir kommunen myndighet til å regulere ferdsel i utmark og innmark, gi løyve til eller kreve avgift for tilgang til friluftsområde, regulere ferdsel, fjerne ulovlige byggverk og stengsler m.m. I tillegg er kommunen forpliktet å komme med uttalelser i tvilsspørsmål knyttet til allemannsretten. Folkehelseloven pålegger kommunene å legge til rette for samarbeid med frivillige organisasjoner.

Både fylkesmannen, fylkeskommunen og kommunene skal ta hensyn til allmennhetens mulighet til å drive friluftsliv når saker om arealdisponering behandles. De samme instansene kan fremme innsigelser til planer som ikke er i samsvar med nasjonal politikk.

Interkommunale friluftsråd er et formalisert samarbeid mellom to eller flere kommuner om felles friluftslivsoppgaver. Friluftsrådene er viktige aktører i arbeidet med å ivareta og tilrettelegge områder for friluftsliv, og i arbeidet med å stimulere til friluftsliv. Per 2015 er det fire friluftsråd som betjener kommunene i Troms; Midt-Troms friluftsråd, Ishavskysten friluftsråd, Nord-Troms friluftsråd og Ofoten friluftsråd. Når kommunene i Sør-Troms også etableres i et friluftsråd i løpet av 2016 vil alle kommunene i Troms inngå i et samarbeid om friluftslivsoppgaver.

2.3.2 Frivillige organisasjoner

Frivillige natur- og friluftslivsorganisasjoner bidrar til å bygge kunnskap og ferdigheter om friluftslivet. Forum for natur og friluftsliv (FNF) Troms er paraplyorganisasjon for et flertall av natur- og friluftslivsorganisasjonene i fylket. FNF Troms er et bindeledd mellom frivilligheten og det offentlige, og er således en sentral samarbeidspart på regionalt nivå.

Frivilligheten representerer en stor verdi i seg selv, både for den enkelte og for samfunnet. Frivillige natur- og friluftslivsorganisasjoner bidrar til stor aktivitet, og bygger kunnskap og ferdigheter om friluftslivet i fylket. Enkelte organisasjoner eier og sørger for tilgang til flere titalls turhytter i fylket. Videre har de ansvar for flere hundre kilometer med løyper som de også bidrar med å tilrettelegge, skilte og merke. Flere av fylkets organisasjoner arbeider også aktivt for å sikre verdifulle natur- og friluftslivsarealer gjennom medvirkning i plan- og arealsaker.

For å opprettholde frivilligheten og dugnadsånden i Troms framover, må forholdene legges til rette og gode rammevilkår settes.

Visste du at:

- 13 organisasjoner er tilsluttet FNF Troms
- Det er over 130 frivillige natur- og friluftslivsorganisasjoner og lokallag med rundt 20 000 medlemmer i Troms
- Norges Jeger- og Fiskerforbund Troms (NJFF-Troms) og Troms Turlag har tilsammen over 30 lokallag fordelt i fylket
- NJFF-Troms, Troms Turlag, Harstad Turlag og 4H Troms har ansatte
- Det er 14 kystlag i Troms

Kilde: FNF Troms 2014

Telegrafbukta. Foto: Eivind Høstmark Borge

2.3.3 Grunneiere

Grunneiere har en viktig rolle i friluftslivsarbeidet da de fleste tiltak som gjelder fysisk tilrettelegging vil kreve grunneiers tillatelse og samarbeid. En spredt bruk av utmarka representerer sjelden problemer, verken for eier eller bruker. Dersom området ønskes åpnet med veier, som kan medføre større trafikk og mer organisert bruk av området kan det by på utfordringer. Landbrukets kulturlandskap oppfattes av mange som rekreasjonsområder med god tilgjengelighet. Grunneier har ofte økonomiske interesser innen jord- og skogbruk, eller de har andre planer for arealene. Det er derfor viktig at grunneiere og deres organisasjoner i Troms er deltakere i prosesser som gjelder friluftsliv.

Statskog Troms omfatter all statlig grunn i fylket, og forvalter store verdier på vegne av fellesskapet. Store deler av arealene ligger over skoggrensa. Statskog er spesielt stor grunneier i Nordreisa, Målselv, Bardu, Kvænanen og Storfjord. Gjennom sitt samfunnsansvar skal Statskog stimulere og legge til rette for allmennhetens tilgang til jakt, fiske og annet friluftsliv.

Foto: Eivind Høstmark Borge

2.3.4 Andre aktører

De gode mulighetene for naturbasert turisme i Troms er fortrinn i et konkurranseutsatt marked. Det finnes en rekke naturbaserte reiselivsbedrifter i fylket som kan ha stor betydning for næringsutvikling og bosetting i distriktene. Aktiviteter og opplevelser i naturen er en viktig del av *Strategi for reiselivet i Troms 2013-2017*. Troms skal være et foregangsfylke i å utvikle et sikkert reiseliv. Utvikling og bruk av friluftslivsområdene i reiselivssammenheng forutsetter et godt samarbeid med frivillige organisasjoner, kommuner og grunneiere.

2.4 Virkemidler

Sentrale virkemidler for å fremme friluftsliv er: samarbeid, planlegging, kunnskaps- og kompetanseutvikling og økonomiske ressurser. Disse må ses i sammenheng for å optimalisere betydningen av hver enkelt. Både staten, fylkeskommunen og kommunene må bidra til å understøtte den frivillige innsatsen i hele fylket gjennom samarbeid, økonomisk støtte, kunnskaps- og kompetanseutvikling, råd og veiledning. I tillegg er det viktig at private aktører, som lokale og regionale næringslivsaktører, bidrar med ressurser. En strategisk vektlegging av virkemidlene vil bidra til at planens mål nås.

2.4.1 Samarbeid

Samarbeid og nettverksbygging mellom offentlige, frivillige og private aktører er viktig for etablering og gjennomføringen av gode og varierte friluftslivstiltak og tilbud. De ulike aktørene må føle en gjensidig nytte og oppnå konkrete synergieffekter.

Friluftsrådene i Troms representerer et system som bidrar til samarbeid mellom kommuner, kommuner og organisasjoner, overføring av kunnskap og kompetanse og effektiv utnyttelse av ressurser.

Turskiltprosjektet (jf kap 4) er et godt eksempel på et samarbeid som fører til gode resultater for allmennhetens friluftslivsinteresser.

Innhenting av tillatelser i forbindelse med fysisk tilrettelegging forutsetter et godt samarbeid mellom grunneier og tilrettelegger (frivillig organisasjon/ friluftsråd/ kommune).

2.4.2 Planlegging

Det er sentralt at planlegging i kommunene og i fylket skal medvirke til å fremme et aktivt friluftsliv og skape helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlige nærmiljø. Plan- og bygningsloven (plb-loven) er det viktigste verktøyet for en samlet og helhetlig regional og kommunal samfunnsplanlegging. Slik planlegging skal sikre friluftslivsområder og grønne strukturer.

Fylkesplan for Troms 2014-2025 inneholder arealpolitiske retningslinjer. I tillegg til plb-loven kan disse gi fylkeskommunen og statlige etater grunnlag for å fremme merknader og innsigelser til planer som fremmes.

Medvirkning er et krav i planprosesser, og det er viktig at friluftslivsorganisasjonene som kjenner natur- og friluftslivsområdene deltar og bidrar med sin kunnskap.

Kommunene trenger gode planer som politiske styringsverktøy for utviklingen innenfor idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv. For å motta spillemidler forutsetter Kulturdepartementet at det utarbeides kommunedelplan for anlegg for idrett og fysisk aktivitet.

Arealpolitiske retningslinjer pkt. 6 og 7

- Enkel tilgang for alle til natur- og friluftsområder og gode møteplasser for fysisk aktivitet og sosialt felleskap vektlegges
- Byer og tettsteder i Troms skal ha gode miljøkvaliteter, universell utforming, sammenhengende grøntstrukturer og sammenhengende hovednett for gående og syklende

Kilde: Fylkesplan for Troms 2014-2025

Aspvatnet. Foto: Tine Marie Hagelin

Skikjøring i bratt terreng Foto: Geir Hugo Nordgård.

2.4.3 Kunnskaps- og kompetanseutvikling

Folkehelseloven stiller krav til at kommuner og fylkeskommuner skal ha god oversikt over forhold som skaper god folkehelse slik at det kan planlegges og gjennomføres effektive tiltak. Virkninger friluftsliv har for folkehelsen er godt dokumentert, og bidrar til et mer treffsikkert folkehelsearbeid. Friluftslivsrelaterte tiltak og data bør tas inn i de oversiktene som utarbeides i kommunene som ledd i oppfølging av folkehelseloven.

For å styrke friluftsliv for barn og unge i Troms er det behov for å skaffe dokumentasjon om aktivitet og friluftslivskompetanse. Det er også behov for å kartlegge kompetanse i skolene og barnehagene i fylket. Videre er kunnskap om friluftslivets og naturens betydning både som egenverdi og nytteverdi viktig å kjenne til når det skal tilrettelegges for friluftsliv, både ved fysisk tilrettelegging og gjennom aktiviteter.

Kartlegging og verdivurdering av friluftslivsområdene (jf kap 3) i fylket bidrar til grunnleggende kunnskap i forvaltningen, både på lokalt og regionalt nivå.

Den enkeltes kompetanse om friluftsliv er vesentlig for hvor aktiv man er i friluftslivet, og for aktiviteten i frivillige lag og foreninger. Kunnskap om naturen, utvikling av ferdigheter for opphold i naturen og kompetanse på førstehjelp er viktig. Det er viktig å føle trygghet og at personskader forebygges under friluftslivsaktivitet.

Friluftsrådene og en rekke frivillige organisasjoner i Troms tilbyr ulike former for kompetanseheving som er grunnleggende for et godt og sikkert friluftsliv. Det arrangeres blant annet kurs i kart, kompass og GPS, snøforming, skred- og turlederkurs og *Klart det går-kurs*.

Fylkeskommunen tilbyr råd- og veiledning, ulike kurs, bidrar på befaringer og arrangerer fagsamlinger for kommunene og frivillige organisasjoner knyttet til friluftsliv. Ungdoms- og videregående skoler i fylket tilbyr friluftsliv som valgfag. Universitetet i Tromsø tilbyr høyere utdanning innen friluftsliv, og fordypning eller videreutdanning i friluftsliv for lærere og andre yrkesgrupper.

Det er viktig å fortsette kompetansebyggingen i planperioden.

2.4.4 Økonomiske virkemidler

Det finnes ulike økonomiske virkemidler til friluftslivsformål både når det gjelder aktivitetstiltak og fysisk tilrettelegging.

Det primære virkemiddelet for å legge til rette for fysisk aktivitet i form av friluftsliv er tilskudd fra spillemidlene til anlegg for idrett og fysisk aktivitet. Mange kommuner og frivillige organisasjoner i fylket søker spillemidler til utvikling av turstier og lysløypenett. Dette er anlegg av stor verdi for friluftslivsutøvelse og som har stort brukspotensiale da de bidrar til å nå grupper som ikke finner et tilbud innenfor den organiserte idretten.

Det er et mål at satsingen på anlegg for friluftsliv og egenorganisert aktivitet skal styrkes. Det vises for øvrig til regional plan for idrett og anlegg for fysisk aktivitet 2016-2027 når det gjelder spillemidler til anlegg for idrett og fysisk aktivitet.

Troms fylkeskommune forvalter flere tilskuddsordninger rettet mot fysisk aktivitet og tilrettelegging for friluftsliv. Informasjon og markedsføring av tilskuddsordningene gjøres årlig gjennom regionale møte, annonsering i media og på nettsidene til fylkeskommunen og samarbeidspartnere.

En rekke andre virkemidler kan også benyttes til friluftslivsformål. Det kan være midler fra ulike departementer, direktorater, kommunale midler, midler fra stiftelser slik som Extrastiftelsen, Gjensidigestiftelsen, Sparebankstiftelsen og landsdekkende frivillige organisasjoner slik som Norsk friluftsliv, Norges jeger- og fiskerforbund m.m.

Aktuelle tilskuddsordninger

- ✓ Spillemidler til anlegg for idrett og fysisk aktivitet
 - ✓ Tilskudd til friluftslivsaktivitet
 - ✓ Tilskudd til fysisk tilrettelegging for friluftsliv i nærmiljøet
 - ✓ Tilskudd til fysisk tilrettelegging i statlig sikrede friluftslivsområder
 - ✓ Tilskudd til skilting og merking av turløyper, inkludert turkort
 - ✓ Tilskudd til erverv av friluftslivsområder
 - ✓ Samarbeidsavtale mellom Statskog SF og Troms fylkeskommune
 - ✓ Regionale utviklingsmidler
 - ✓ Tilskudd til trafiksikkerhetstiltak
- Kilde: Troms fylkeskommune, 2015

2.5 Strategier

- Holde i hevd allemannsretten
- Prioritere friluftslivstiltak som utjevner sosiale forskjeller
- Videreføre og utvikle samarbeidet mellom friluftslivsaktørene
- Ivareta friluftsliv gjennom kommunal og regional planlegging
- Videreutvikle kunnskapsgrunnlaget om friluftsliv
- Legge til rette for frivillig friluftslivsarbeid og engasjement

3. Friluftslivsområder

Mål

Attraktive og varierte områder av verdi for friluftslivet skal sikres og forvaltes slik at de blir ivaretatt for framtidige friluftslivsaktiviteter i Troms

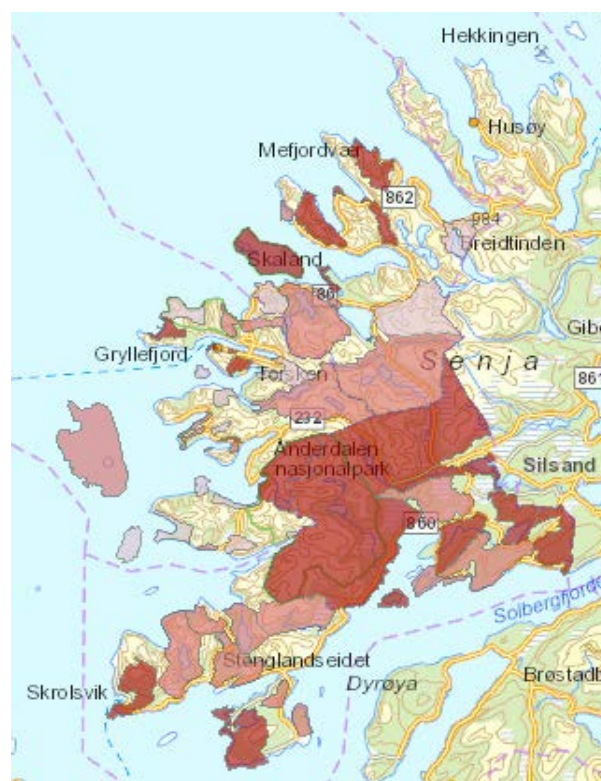
For å opprettholde et mangfoldig friluftsliv må det være et vidt spekter av arealer med god kvalitet, ulik grad av tilrettelegging og god tilgjengelighet. Det omfatter områder både i nærmiljøet, friluftslivsområder som er spesielt tilrettelagte for alle, og helt inngreps- og støyfrie naturområder.

3.1 Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder

I kommunene i Troms gjennomføres det kartlegging og verdsetting av friluftsområder i tråd med Miljødirektoratets veileder M98-2013 *Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder*. Arbeidet pågår i regi av Troms fylkeskommune i samarbeid med kommunene, friluftsråd og frivillige organisasjoner. Kartleggingen viser områdets verdi for friluftsliv, og er en ren friluftslivsfaglig kartlegging. I tråd med nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv er Troms i ferd med å nå målsetning om at flest mulig av landets kommuner skal ha kartlagt og verdsatt sine viktigste friluftsområder innen 2018.

Kartleggingen gjøres tilgjengelig på Miljødirektoratets Naturbase. Alle kommuner, friluftsråd og interesserte har tilgang til dataene og kan bruke det som beslutningsgrunnlag i arealplanarbeidet. Kartleggingen danner grunnlaget for løypeplaner, tiltaks- og tilretteleggingsplaner. Den kan dessuten være nyttig i reiselivssammenheng. Det er viktig å revidere kartleggingen med jevne mellomrom, på linje med oppdateringer av kommuneplanens arealdel.

Det er kommet nye regler om opprettelse av fornøyleskjøring med snøskuterløyper som trådte i kraft 19. juni 2015. Stillhet og ro er en viktig kvalitet ved friluftsliv. I henhold til forskrift for bruk av motorkjøretøyer i utmark og på islagte vassdrag skal hensynet til friluftsliv tillegges spesielt stor vekt når snøskuterløyper planlegges og fastsettes. Det er derfor et krav at kommunen kartlegger og verdsetter friluftslivsområdene der løypene planlegges. Betydningen av disse områdene skal vurderes opp mot øvrige friluftslivsområder før forslaget til løyper sendes på høring.

Figur 3.1 Kart over kartlagte og verdsatte friluftslivsområder på Senja. Kilde: www.naturbase.no

Kommunen skal også utrede virkningen skuterløypene vil ha for friluftsliv og naturmangfold i influensområdet. Barnetråkkregistreringer som gir kunnskap om hvordan barn bruker nærmiljøet kan være et godt supplement til kartlegging og verdivurdering av friluftslivsområder. Kommuner og skoler kan gjennomføre slik kartlegging. Registreringene reflekterer barn og unges egne erfaringer og meninger om sin bruk av uteområdene.

Prosjektet *Kulturminnekompetanse i kommunene (KIK)*, har som mål å registrere og verdsette lokale kulturminner og utarbeide kulturminneplaner. I 2015 igangsettes et prosjekt som skal kartlegge kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA) i Troms. Dette er begge kartlegginger som vil bidra til økt kunnskap om områder med betydning for friluftslivet.

3.2 Nærmiljøområder

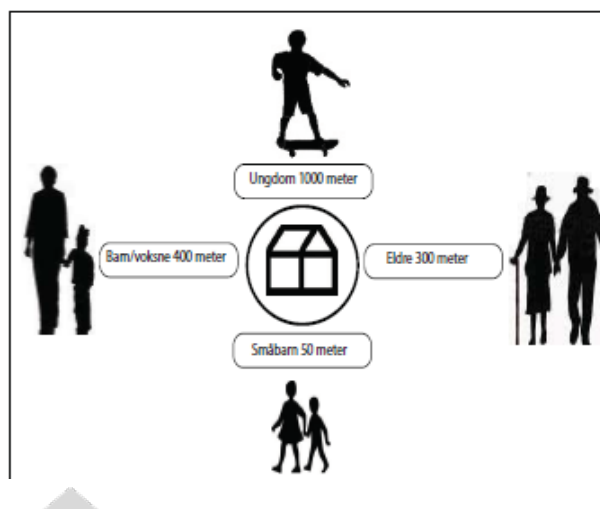
De viktigste friluftsområdene befinner seg innenfor en avstand på 50-1000 meter fra der folk bor. Det er disse områdene som brukes mest aktivt. Dersom avstanden økes utover dette, synker bruken av området. Barn og unges aksjonsradius er begrenset, se figur 3.2.

Det er viktig at det er attraktive utearealer og grøntområder nært der folk bor og oppholder seg, og spesielt leke- og rekreasjonsområder ved barnehager og skoler, nærturterreng og grønnkorridor for ferdsel.

Friluftslivsarealene i nærmiljøet er under press, særlig nær større befolkningskonsentrasjoner og byer. Troms har per 2015 en befolkningsvekst, og i likhet med resten av landet viser fylkets utviklingsbildet at befolkningstettheten rundt byer og tettsteder øker.

I disse fortetningsprosessene blir det avgjørende å sette av tilstrekkelig med grønne lommer, hundremetersskoger, strandsoner og korridorer som sikrer friluftslivsarealer i nærmiljøet.

I Troms skal nærmiljøområder ha særskilt prioritet. I tillegg skal viktige utfartsområder i og ved byer og tettsteder ha høy prioritet.

Figur 3.2 Aksjonsradius ut fra hjemmet for personer i ulike aldersgrupper. Kilde: ?

Ånderdalen Nasjonalpark. Foto: Eivind Høstmark Borge

3.3 Utfartsområder for dags- og langturer

I nærmiljøet kan det finnes områder som ikke egner seg for en eller flere enkeltaktiviteter. Da kan dagsturer til utfartsområder som ligger utenfor byer og tettsteder være aktuelt å oppsøke. Eksempler er områder for dagsturer til fots og på ski, båtutfart, kanopadling og klatring.

Mange områder i Troms er godt egnet for lengre turer til fots, på ski, for jakt, fiske og overnatting. Det fins store sammenhengende områder med eller uten tilrettelegging som gir rom for å tilbringe lengre tid i området. Kvaliteter som fravær av støy, tekniske inngrep og lite ferdsel er essensielt for opplevelser i disse områdene. Fjellområdene i indre-Troms er for eksempel godt egnet for langturer og har også et godt utbygd hytte- og rutenett.

3.4 Nasjonalparker, store verneområder og inngrepsfrie områder

Nasjonalparkene og landskapsvernområdene omfatter økosystemer eller landskap som er uten tyngre naturinngrep. Disse områdene byr på et mangfold av planter, fugler og dyr og har en variasjon av naturtyper med sine særpreg. Det er et mål at verneområdene skal brukes til friluftsliv, inkludert jakt og fiske.

Verneområdene forvaltes lokalt gjennom statlige oppnevnte verneområde- eller nasjonalparkstyrer. Disse består av politisk oppnevnte representanter fra de berørte kommunene og fylkeskommunen i tillegg til representanter oppnevnt av Sametinget, der det er aktuelt.

Inngrepsfri natur er viktig for naturmangfoldet, både i form av landskapsverdier og biologisk mangfold, for friluftsliv og reiseliv. I Troms er det ikke mange slike områder igjen. Fra 1980-tallet er slike villmarkspregede områder (lengre enn 5 km fra nærmeste tyngre tekniske inngrep) redusert med 304 km². Årsaken er i hovedsak inngrep fra energisektoren i forbindelse med småkraft- og vindkraftutbygginger og skogsbilveier. Det er de sammenhengende villmarkspregede områdene langs kysten som er mest utsatt.

Nasjonalparker og større verneområder i Troms (pr 2015)

✓ Reisa nasjonalpark	Nordreisa
✓ Ånderdalen nasjonalpark	Tranøy og Torsken
✓ Øvre Dividal nasjonalpark	Målselv
✓ Rohukunborri nasjonalpark	Bardu
✓ Lyngsalpan landskapsvernområde	Balsfjord, Lyngen, Storfjord og Tromsø
✓ Kvænangsbotn landskapsvernområde	Kvænangen
✓ Navitdalen landskapsvernområde	Kvænangen
✓ Nordkvaløy – Rebbenesøy landskapsvernområde	Karlsøy

3.5 Offentlige sikrede friluftsområder

Kommunene har anledning til å søke staten om økonomisk medvirkning for å sikre areal som friluftslivsområde for allmennheten. Fylkeskommunen skal stimulere kommunene til å fremme slike søknader, og gi faglige vurderinger av disse søknadene til Miljødirektoratet.

Per 2015 er det 26 offentlig sikrede friluftslivsområder i Troms, og flere områder er i prosess for å bli sikret.

Det er friluftsområdene som folk bruker mest, i og ved byer og tettsteder og i strandsonen det er størst behov for å sikre. Samtidig vil det fortsatt være behov for offentlig sikring av områder, for eksempel adkomster for utfartsområder og andre viktige områder utenfor nærmiljøet til byer og tettsteder.

Fagereng i Tromsø kommune er et godt eksempel på et nærturområde som er offentlig sikret og som sikrer allmennheten tilgjengelighet til grøntområdet, se figur 3.3.

Figur 3.3 Offentlig sikret friluftsområde på Fagereng i Tromsø (blå skravur). Kilde: Naturbasen.

Tilrettelegging i de offentlig sikrede områdene er ofte nødvendig både for at de skal oppfylle sin funksjon for friluftslivsaktivitet, for å ivareta opplevelseskvaliteter, natur- og kulturminneverdier, og for å redusere slitasje på områdene.

Målet for alle sikrede områder er at de skal være lett tilgjengelig, ha god informasjon og være attraktive å oppholde seg i. Hvert enkelt sikret friluftslivsområde skal ha egen forvaltningsplan, som legger rammer og føringer for forvaltning av området. Miljødirektoratet har utarbeidet en standard mal for dette som skal følges. Forvaltningsplanene skal oppdateres jevnlig for å sikre en regelmessig vurdering av behovet for tiltak, både vedlikehold av tidligere tilrettelegging og behov for nye tiltak. I 2014 hadde 17 av de 25 offentlig sikrede områdene i Troms egen forvaltningsplan.

Offentlig sikrede friluftslivsområder i Troms:

✓ Hjertøya	Balsfjord
✓ Skrivarholmen	Balsfjord
✓ Strupen	Balsfjord
✓ Ersfjordstranda	Berg
✓ Finnlandsholmen	Dyrøy
✓ Kanebogen	Harstad
✓ Solhaug	Harstad
✓ Hersøya, Haugland	Karlsøy
✓ Austerfjordbotn	Kvæfjord
✓ Finnsnesvatnet	Lenvik
✓ Fru Schibsteds Minde	Lenvik
✓ Sørvika	Lenvik
✓ Sandvika	Lyngen
✓ Årøya	Lyngen
✓ Vika	Målselv
✓ Målsnes	Målselv
✓ Goppa	Nordreisa
✓ Kippernes, Kvænes	Nordreisa
✓ Trøssemark	Skånland
✓ Kampli	Sørreisa
✓ Storneset	Sørreisa
✓ Firkanten	Torsken
✓ Sildevika	Torsken
✓ Tromsdalen	Tromsø
✓ Fagereng	Tromsø
✓ Straumhella	Tromsø

Kilde: Miljødirektoratet, 2015

Foto: Eivind Høstmark Borge

Foto: Espen Prestbakmo

3.6 Kyst- og strandsonen

Troms har store vann- og sjøområder som er rike på ressurser, og som er av interesse for mange brukergrupper. Både kyst- og strandsonen er attraktiv for friluftsliv, og brukes ofte for å koble av og få gode naturopplevelser. Bading, fiske og båtliv er sentrale aktiviteter. Det er derfor viktig at kyst- og strandsonen kartlegges som grunnlag i kommunenes areal- og kystzoneplanlegging.

Utbygginger skaper utfordringer for allmenn ferdsel. Inkluderes veibygging i strandsonen, og presset fra en oppdrettsnæring i vekst, er det et markant press på natur, landskap og allmenne opplevelser langs sjøen også i Troms.

I Troms skal områder på sjøen, i ferskvann og i tilhørende strandsoner ivaretas og sikres for utøvelse av friluftsliv.

Visste du at:

Kystsonen er sonen fra og med landområder direkte påvirket av sjø eller sjørelatert virksomhet og ut til grunnlinjen.

Strandsonen er 100-metersbeltet i overgangen mellom vann og land. Den kan regnes både som del av kystsonen og som landområde.

3.7 Strategier

- Følge opp kartleggingen av friluftslivsområdene
- Ivareta viktige friluftslivsområder i kommunal og regional planlegging
- Prioritere sikring av viktige arealer for friluftsliv i nærmiljøet

4. Fysisk tilrettelegging for friluftsliv

Mål

I Troms skal det være varierte og tilrettelagte friluftslivsområder for ferdsel og opphold nær der folk bor

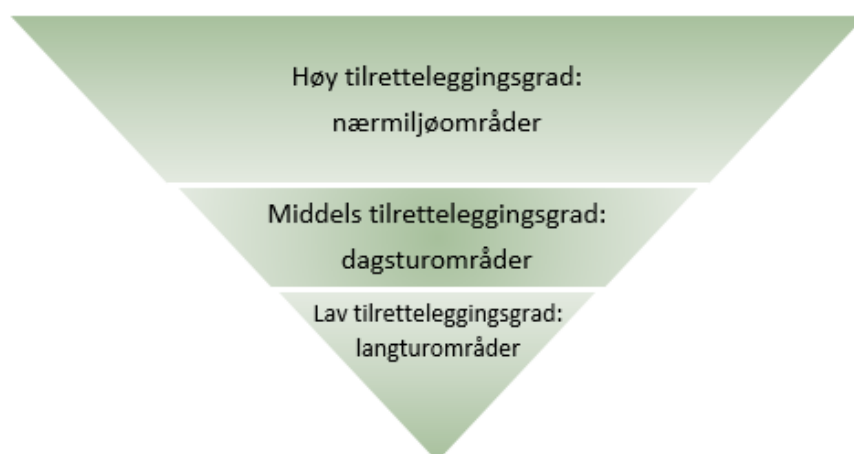
Fysisk tilrettelegging er et middel for å gjøre friluftslivsområdene mer tilgjengelige og attraktive. Friluftslivsanleggene bør i størst mulig grad kunne brukes på helårsbasis. Videre må utearealer utformes slik at de inneholder de kvaliteter og aktiviteter som brukerne etterspør, også universell utforming.

Den nasjonale strategien for et aktivt friluftsliv framholder at grønne byer og tettsteder er attraktive steder. Tilrettelegging for bevegelse til fots og sykkel til barnehager, skole, jobb, møteplasser og grøntområder vil være positivt for folks helse og fremme miljøvennlig ferdsel i hverdagen. Dette utelukker ikke at det skal tilrettelegges i andre områder slik at det finnes et variert friluftslivstilbud i utfartsområdene.

Det er viktig å legge et skade- og ulykkesforebyggende arbeid til grunn for fysisk tilrettelegging. I Troms gjøres dette gjennom modellen for trygge lokalsamfunn.

Tilretteleggingsgraden vil variere ut fra områdetype. Som figur 4.1 viser vil det være større grad av tilrettelegging i byer og tettsteder, og mindre grad av tilrettelegging jo lengre vekk fra befolkningskonsentrasjoner en kommer.

I Troms er flere områder godt tilrettelagt for friluftsliv, men det er stort potensiale for en videre utvikling slik at befolkningens muligheter for et aktivt friluftsliv økes. Det skal derfor satses videre på et variert tilbud av fysisk tilrettelagte og tilgjengelige friluftslivsområder. Utvikling og tilrettelegging av friluftsområder bør innarbeides i kommunale planer.

Figur 4.1 Grad av tilrettelegging og stimulering til friluftslivsaktivitet

4.1 Naturvennlig tilrettelegging

Fysisk tilrettelegging i naturen bør gi minst mulig miljøbelastning, medføre minst mulig inngrep i naturen og kulturlandskapet, og samtidig ivareta kvaliteten på friluftslivsopplevelsen. Hensynet til dyreliv, planteliv, landskap, vannmiljø og kulturminner vil av og til bli best ivaretatt uten tilrettelegging, og andre ganger ved å tilrettelegge.

Naturmangfoldloven gjelder for all natur og for alle sektorer som gjør inngrep i, forvalter eller tar beslutninger som vil ha konsekvenser for naturen. Ved tilrettelegging for friluftsliv er det viktig å vurdere tiltaket i forhold til naturmangfoldloven.

Tilretteleggingen kan bidra til å kanalisere ferdsel og aktiviteter utenom sårbare områder, og kan således bidra til å hindre uheldig slitasje og forstyrrelser. Kanaliseringstiltak som turruter kan bidra til å unngå ulemper for grunneiere og andre rettighetshavere. Tilrettelegging i Troms skal ha en naturvennlig tilnærming i tråd med naturmangfoldloven.

4.2 Tilgjengelighet for alle

Det er viktig å legge til rette for at alle som ønsker det skal kunne utøve friluftsliv, uavhengig av alder, kjønn, kulturell bakgrunn eller funksjonsevne.

For mange er det ikke like enkelt å drive friluftsliv selv om man ønsker det. For eksempel kan personer med nedsatt funksjonsevne og spesielle behov møte mange praktiske utfordringer. Tilgjengelige områder er derfor avgjørende for at flere får muligheten til varierte friluftslivsopplevelser.

I handlingsplanen *Norge universelt utformet 2025* er visjonen at Norge skal være universelt utformet innen 2025. Universell utforming innebærer at alle kan bruke området til områdets hovedfunksjon (tur, bading, fiske m.m.), men ikke nødvendigvis at alle kan bruke alle deler av området.

«Godt tilgjengelige» friluftsområder kan være tilrettelagt for mennesker med en eller noen typer funksjonsnedsettelse. Det er utarbeidet en egen standard som angir krav til universell utforming av opparbeidete uteområder.

Universelt utforma friluftsområder skal ivareta alle typer funksjonsnedsettelse:

- ✓ Bevegelse og forflytning
- ✓ Syn
- ✓ Hørsel, lyd og støyforhold
- ✓ Kognitiv funksjonsevne, forståelsesevne
- ✓ Miljøhemninger, luftforurensing, allergier

Kilde: Standard Norge 2011

Noen få friluftslivsområder i Troms er universelt utformet, og flere er tilgjengelig for personer med ulik grad av funksjonsnedsettelse. Oftest gjelder dette tilrettelegginger for bevegelseshemmede. Det bør vurderes hvordan universell utforming og økt tilgjengelighet kan ivaretas på en hensiktsmessig måte uten at det går på bekostning av andre viktige hensyn.

Det bør tilstrebes å tilrettelegge ett universelt utformet område i hver kommune i løpet av planperioden.

På Tennes i Balsfjord finnes fylkets største bergkunstlokalitet, med fire kjente helleristningsfelt. De tre feltene Kirkely, Bukkhammaren og Gråberget er gjort universelt tilgjengelig med gangstier, skilting, klopper, hvileplass med benker og belysning.

Innvandrere er en viktig målgruppe i arbeidet med å få flere til å bruke naturen oftere. Ikke-vestlige innvandrere benytter naturen i langt mindre grad til turgåing enn vestlige innvandrere og etnisk norske. Innvandrerungdom deltar også i mindre grad i tradisjonelle friluftslivsaktiviteter, som tur- og skigåing. Grøntområder tilrettelagt for aktivitet er derimot viktige sosiale møteplasser.

4.3 Turruter

Turruter slik som turveier, stier, gang- og sykkelveier er de viktigste anleggene for fysisk aktivitet og naturopplevelse. For den daglige fysiske aktiviteten er det sentralt at disse er i nærheten av der folk bor. God tilgang er avhengig av at det etableres atkomster via boligområdene, og at barrierer som for eksempel trafikkerte veier ikke er til hinder.

Tromsømarka i Tromsø kommune er et godt eksempel på tilrettelegging for rekreasjon, friluftsliv, fysisk aktivitet og miljøvennlig transport. Det er blant annet etablert egen gåsone parallelt ved skisporet vinterstid.

Dette til etterfølgelse for andre, som et tiltak som bidrar til økt tilgjengelighet og forebygger brukerkonflikter. Tromsømarkaprojektet var ett av syv nasjonale pilotprosjekter i Miljødirektoratets nærmiljø-satsing. Prosjektet har bidratt til konkrete fysiske tiltak i marka som har økt tilgjengeligheten, og som fremmer lysten til å være aktiv. Noe målinger av aktiviteten underbygger.

Foto: Eivind Høstmark Borge

4.4 Skilting og merking

Det nasjonale turskiltprosjekt 2013-2017 – *det skal merkes i hele landet* finansieres av fylkeskommuner og Gjensidigestiftelsen. Formålet er å skape mer utendørs aktivitet der folk bor ved å skilte og informere om turstier og turløyper. Det skal også sikre en felles utforming av skiltene i hele landet. Gjennom å skilte turrutene fra sentrum i tettsteder og byer blir rutene mer synlige og terskelen for å bruke disse lavere. Turrutene kan også graderes for å gi innblikk i hvor krevende løypa er.

Merkehåndboka og tilhørende manual for tilrettelegging for enkel ferdsel i naturen skal følges. Det gjelder både for tilrettelegging for vandring, skigåing, sykling og ferdsel på vann. Turrutene skal ha vedlikeholdsplaner, og skiltene merkes med hvem som har vedlikeholdsansvaret. Eier av løypene er i hovedsak frivillige organisasjoner, som gjennom dugnadsarbeid bidrar med en vesentlig innsats. Andre samarbeidspartnere er kommuner, friluftsråd, grunneiere, reiselivsorganisasjoner og bedrifter. Turløypene som merkes og skiltes framstilles digitalt på www.ut.no eller www.godtur.no og sendes inn til www.rettikartet.no.

Gjennom prosjektet gis det også tilskudd til informasjonstavler og turkort. Det kan være informasjonstavle ved startpunktet på løypa hvor det informeres om området, og det skal være kart som viser turruta som er merket og skiltet. Underveis i løypa kan det settes opp informasjonstavler som informerer om spesielle severdigheter eller om kulturminner. Det er viktig å ha de nødvendige tillatelser fra grunneier og kulturminnemyndighetene på plass før skilt settes opp.

Turkort er en «flyer» med informasjon og kart om den skilte turruta. Den skal plasseres i lokalmiljøet, og har til formål å informere om tilrettelagte turruter i nærheten.

Statens vegvesen har egen skiltstandard for skilting fra riks- og fylkesveier til turområder. God skilting fra disse veiene vil bidra til bedre informasjon om områdene og flere brukere.

Ånderdalen. Foto: Ingve Birkeland

4.5 Utfartsparkeringer og transport

Ved utfartssteder er muligheter for parkering og brøyting av parkeringsplassene avgjørende for at folk skal kunne bruke området. I Troms fylkeskommunes handlingsplan for skadeforebygging og sikkerhetsfremmende arbeid - Trygt fylke, er det et mål at det skal tilrettelegges tilgjengelige og trafiksikre adkomster og parkeringsmuligheter til viktige tur- og utfartsområder. Gjennom et godt samarbeid mellom friluftslivsaktører, grunneiere, kommuner og samferdselsansvarlige bør flere parkeringsplasser etableres i fylket.

Et klimavennlig alternativ er å tilrettelegge for økt kollektivtransport til utfartsområder som har stor bruk.

4.6 Teknologisk tilrettelegging

Innhenting av informasjon og kunnskap via datamaskin, telefon og nettbrett øker kontinuerlig. Det samme gjør bruk av GPS. Videre finnes det etter hvert apper med tema fra natur, friluftsliv og samfunn som gir informasjon om dyre- og fugleliv, stjernehimmelen, skjellvarsling, turorientering, sikre sopper, kart, turruter og trening.

For å måle bruken av en turrute, og si noe om verdien til den, kan det settes opp tellere som registrerer antall brukere. Disse data kan være nyttige i forhold til hvilke områder som skal prioriteres av midler til drift og vedlikehold som er viktig for friluftslivet og som bør prioriteres.

4.7 Annen tilrettelegging

Studier fra Nordland viser at tilrettelegging av turløyper gir økt bruk av løypene, for de som allerede er brukere. Informasjon om turløypene gir mer effekt for de som bruker løypene lite. Nærmiljøkart som viser ferdselsårer for gåing, skigåing og sykling, gapahuker og annen tilrettelegging kan være et godt tiltak for å få flere brukere. God belysning spiller også en viktig rolle for bruken av en turvei/ turområde. Strøing av veier og tråkking av løyper kan bidra til økt aktivitet vinterstid.

Tilrettelegging i form av raste- og bålplasser, fiskeplasser, kulturminner og utsiktspunkt er mer vanlig. Det er med på å lage et mål for turen, og kan bidra til at oppholdet i naturen blir lengre. Friluftsrådene landsforbund har lansert friluftsporter for å fremme lavterskel friluftslivstilbud som er lett tilgjengelige. Slike naturområder vil bidra til et variert friluftsliv, naturopplevelse, lek, trening og sosialt samvær som en naturlig del av hverdagen.

Det er etablert flere utstyrssentraler i Troms både i regi av friluftsråd, kommuner og frivillige organisasjoner. Blant annet har flere bibliotek tilbud om utlån av utstyr. I Tromsø er utstyrssentralen til kommunen og Rød Kors samlet i Fokus-kvartalet. Slike sentraler bidrar til sosial utjevning.

Eksempler på annen tilrettelegging:

✓ Gapahuk og lavvo	✓ Klopper
✓ Benker og bord	✓ Belysning
✓ Flytebrygger	✓ Sanitæranlegg
✓ Dagsturhytter	✓ Enkle bruer
✓ Turkart	✓ Utstyrssentraler

4.8 Skjøtsel, drift og vedlikehold

Ansvar for drift og vedlikeholdet av tilrettelagte områder for friluftsliv tilfaller eieren av anlegget, og bør følges opp regelmessig. I stor grad er dette basert på frivillige organisasjoners arbeid.

Dersom vedlikeholdet ikke blir fulgt opp, er det viktig å fjerne tilretteleggingen slik at den ikke skjemmer i naturen. Videre er det viktig at manglende vedlikehold ikke fører til utilsiktede hendelser. For eksempel bør arbeidet med turruter og -områder legges opp med bakgrunn i vedlikeholdsplaner som sikrer at alle områder og ruter holdes i tilfredsstillende stand. Slike planer bør utarbeides i samarbeid mellom de frivillige, kommunen eller friluftsrådet.

Kartleggingen av friluftsområder gir kommunene og friluftsrådene god mulighet til å utarbeide styringsdokumenter i form av sti- og løypeplaner for områdene. Det vil sikre en bedre koordinert etablering, drift og vedlikehold, samtidig som de frivillige fortsatt er viktige feltressurser i dette arbeidet. Når det gjelder skjøtsel av kulturminner skal det skje i samarbeid med kulturminnemyndigheten.

Bygging av bru. Foto: Espen Prestbakmo

4.9 Strategier

- Legge til rette for naturvennlig friluftsliv i nærmiljøområder
- Tilrettelegge for god informasjon i attraktive friluftslivsområder
- Øke tilgjengeligheten til friluftslivsområder for personer med nedsatt funksjonsevne
- Ivareta skjøtsel, drift og vedlikehold av friluftslivsområder i planer og i praksis

5. Friluftslivsaktiviteter

Mål

Innbyggerne i Troms skal ha mulighet til å utøve friluftsliv i nærmiljøet og i naturen ellers

Friluftsliv kjennetegnes i stor grad av egenorganisert aktivitet, hvor det er lav terskel for å delta. Friluftslivsaktivitet er i utgangspunktet gratis og tilgjengelig for alle lag av befolkningen, uavhengig av sosial status, inntekt, utdanning og ferdighetsnivå.

Friluftsliv kan også være av mer organisert art. Det er særlig behov for et organisert aktivitetstilbud rettet mot målgruppene barn, ungdom, barnefamilier, mennesker med nedsatt funksjonsevne, personer som er lite aktive og innvandrere.

Det er et mål at alle skal ha mulighet til å drive friluftslivsaktiviteter. Mange aktiviteter er lite utstyrskreven, men flere krever ulik grad av utstyr som ikke alle har tilgang til. Det må derfor legges til rette for tiltak som utjamner sosiale ulikheter i fysisk aktivitet. For eksempel utstyrssentraler. Gratis tilbud og informasjon om tilbudene på flere språk er også effektivt.

5.1 Aktivitetsnivå

Med en befolkning som er mindre fysisk aktiv enn anbefalt, er naturen en viktig arena for å øke aktivitetsnivået. Med unntak av de yngste barna er det fysiske aktivitetsnivået i befolkningen urovekkende lavt. Allerede i seks- til niårs alderen synker aktivitetsnivået. Mange ungdommer opplever at ulike interesser og aktiviteter konkurrerer om tiden, og blant 15-åringene senkes aktivitetsnivået ytterligere. Videre utover i tenårene blir turer med familien gradvis mindre attraktive, mens turer med venner tar mer over. I alle aldersgrupper er det flere gutter enn jenter som tilfredsstillende anbefalingene for fysisk aktivitet.

Bare tre av ti voksne oppfyller de norske anbefalingene om fysisk aktivitet. En større andel av de med høyere utdanning oppfyller anbefalingene sammenliknet med personer med lavest utdanningsnivå. Flere kvinner enn menn defineres som aktive og aktivitetsnivået er lavere for eldre enn yngre innen de fleste av friluftslivsaktivitetene.

I et livsløpsperspektiv er friluftslivsaktivitetene og de uorganiserte mosjons- og treningsaktivitetene de vanligste formene for fysisk aktivitet. I følge den nasjonale Levekårsundersøkelsen 2014, er de mest populære friluftslivsaktivitetene korte spaserturer og kortere fotturer i skog og fjell. Halvparten av befolkningen har vært på lengre fotturer i løpet av det siste året. Skiturer i skogen eller på fjellet er også populært.

Norske anbefalinger for fysisk aktivitet:

Om alle får 10 minutter mer daglig fysisk aktivitet vil om lag halve befolkningen møte de nasjonale anbefalingene.

Barn og unge

Minimum 60 minutter fysisk aktivitet hver dag, alternativt fordelt utover uken.

Voksne og eldre

Minimum 150 minutter med moderat intensitet per uke eller minimum 75 minutter med høy intensitet per uke.

Kilde: Helsedirektoratet 2014.

5.2 Et mangfold aktiviteter

De frivillige organisasjonene tilbyr et bredt spekter av friluftslivsaktiviteter i Troms. Kommuner og friluftsrådene har også mange ulike tilbud. Midt-Troms friluftsråd har gjennom flere år arrangert isfisketurer for utviklingshemmede. Gjennom kurset «*Klart det går*», bidrar også friluftsrådene til skoloring av personer som jobber med personer med nedsatt funksjonsevne. I tillegg til friluftslivets forebyggende effekt bruker en rekke institusjoner naturen som del av behandlings- og rehabiliteringstilbudet. Det kan være for mennesker med psykiske lidelser, rusproblemer, kriminelt belastede eller innsatte i fengsel. De kommunale frisklivssentralene benytter også naturen som en del av sitt tilbud. Frivillige organisasjoner bidrar i det kommunale folkehelsearbeidet, gjennom å gi jevnlige og varige aktivitetstilbud i nærmiljøet.

Friluftsliv bør inngå som del av integreringsarbeidet. Basiskunnskaper om kultur og historie, friluftsliv og aktivitetsmuligheter kan bidra til god integrering i lokalmiljøet. Språk kan læres gjennom naturopplevelser og aktiviteter i naturen. I Troms har friluftsrådene og frivillige organisasjoner god erfaring med ulike friluftslivsarrangement for flyktninger- og asylsøkere.

Friluftslivsaktiviteter kan foregå i mange ulike sammenhenger og på ulike arenaer. Turgåing og høstingsbaserte tradisjoner som bærplukking, soppanking, jakt og fiske representerer det mer tradisjonelle friluftslivet. Kiting, isklatring, skyrunning og terrengsykling er eksempler på nyere former for aktiviteter.

Populære friluftslivsaktiviteter:

- ✓ Postkassetrim – 10 på topp
- ✓ Isfisketur
- ✓ Sopp- og bærtur
- ✓ Kom deg ut – dagen
- ✓ Tur i fjæra
- ✓ Tur i lysløypa
- ✓ Fjell- og topptur

For å ivareta jakt- og fisketradisjonene er det et potensial for å rekruttere flere barn, unge og kvinner. Det kan legges bedre til rette ved å bedre tilgangen på fiskemuligheter, ordninger for kjøp av jakt- og fiskekort og informasjon om jakt- og fiskemulighetene i fylket.

Med færre bærplukkere blant foreldregenerasjonene er det viktig at barn og ungdom får kjennskap til høstingstradisjonen. Det er ønskelig å opprettholde aktiviteten på grunn av den historiske tilknytningen til bruken av utmarka og som en miljøvennlig aktivitet. I Troms er molteplukking lovfestet for grunneier eller bruksberettigede.

Sopptur i Skulsfjorden. Foto: Tine Marie Hagelin

Å lage bål har lange tradisjoner og i dag er det mest jegere og friluftsfolk som fyrer bål. Gjennom å tilrettelegge med bålgruer i sårbare områder med mange brukere vil terrenget spares og være attraktive turmål.

De nyere formene for aktivitet er en mangfoldig samling preget av nytt og forbedret utstyr, spenning, utfordring og fart. Denne typen friluftsliv fenger barn og voksne, og synes særlig å ha appell hos ungdom. Det er ønskelig med fokus på å både ivareta og utvikle nye og «moderne» former for friluftsliv.

Visste du at

- ✓ Å tenne bål er en allemannsrett i Norge
- ✓ I tidsrommet 15.april til 15.september er det forbudt å gjøre ild i eller i nærheten av skog og annen utmark uten tillatelse fra kommunen. Det er likevel tillatt å gjøre opp ild der det åpenbart ikke kan medføre brann.

5.3 Barn, ungdom og friluftsliv

Friluftsliv har positiv virkning på læring, yteevnen, den mentale helsen og det å mestre stress. I tillegg bidrar fysisk aktivitet til å forebygge en rekke alvorlige sykdommer senere i livet. Det er viktig å legge grunnlaget for gode friluftsvaner, kunnskap og ferdigheter i ung alder.

Barnehage, skole og skolefritidsordning (SFO) når de fleste barn, på tvers av sosial status og funksjonsevne. Det er derfor viktig å tilby friluftslivsaktiviteter her, og gjennom dette motvirke sosial ulikhet i aktivitetsvaner. Naturen er en flott læringsarena, og utvikling av ferdigheter og kompetanse i friluftsliv er sentralt for å videreføre friluftsliv som en del av den norske kulturarven.

Mange skoler og barnehager i Troms bruker kunnskapsbasen *Læring i friluft* og gjennomfører tiltak i regi av *Den naturlige skolesekken*. *Friluftsgjengen* ved Skjervøy barneskole er et praktisk tilpasset undervisningsopplegg i naturen, og *Læring gjennom arbeid* i Tromsø har en egen avdeling som bruker naturen som læringsarena. Fylkeskommunen har i samarbeid med Universitetet i Tromsø og Norsk leirskoleforening utviklet et kurs for lærere i praktisk friluftsliv om samiske tradisjoner.

Flere ungdomsskoler i fylket tilbyr friluftsliv som valgfag, og fylkets folkehøgskoler har friluftslivsretta linjer for elever. Det er viktig at slike tilbud opprettholdes og videreutvikles, og at det gis liknende typer tilbud til flere i fylket.

Kampanjer og konkurranser for at flere barn og ungdom skal gå eller sykle til skolen kan også fremme friluftslivsaktivitet. Beintøft-kampanjen som ble gjennomført i Troms i perioden 2010-2013, stimulerte til aktiv transport.

For å få mer og bedre uteaktivitet inn i hverdagen har friluftsrådene i Troms etablert lærende nettverk for skoler og barnehager i sine regioner.

Frivillige organisasjoner og kommuner i Troms har egne friluftslivsarrangementer for ungdom. For eksempel har turlagene i Troms arrangert fjellturer for ungdom, og jeger- og fiskerforeninger arrangerer friluftslivsleirer for ungdom flere steder i fylket. Tromsø kommune tilbyr sommerleir for ungdom med mange friluftslivsaktiviteter. Friluftsrådene og FNF-Troms arrangerte i Friluftslivets år 2015 friluftslivsskoler i de fleste kommunene i Troms. Dette er viktige tiltak som bør videreføres.

5.4 Strategier

- Legge til rette for at alle skal kunne drive friluftslivsaktivitet
- Satse særlig på hverdagsaktiviteter i nærmiljøet
- Stimulere til friluftslivsaktivitet i barnehage, skole og SFO
- Styrke rekruttering av jegere og fiskere

6. Friluftslivsopplevelser i Troms

Mål

I Troms skal unik natur og spennende kulturminner motivere både innbyggere og tilreisende til friluftsliv

I Troms har det bodd folk i 12 000 år. Sporene etter disse gir friluftslivet en ekstra dimensjon. Informasjon om naturen og om tidligere tiders bruk av den gjør turen mer attraktiv.

En ekstra dimensjon ved mange friluftslivsopplevelser i nord er følelsen av å være i naturen langt fra folk og tekniske innretninger. Dette i kombinasjon med stillhet, er verdier som verdsettes høyt hos mange, og er viktig å ta vare på.

Natur- og kulturminnebaserte opplevelser i reiselivssammenheng har hatt en merkbar økning de siste tiårene. Den nye trenden er at tilreisende vil ha en aktiv ferie. Se, høre og smake er den nye bølgen. Is- og fjellklatring, surfing, ski, fugletitting, fotosafari, nordlys, hvalsafari, fising, vandring, sykling og padling er noen av aktivitetene som etterspørres i det globale markedet. Her kan den nordnorske naturen by på mange eksklusive arenaer.

Troms fylkeskommunes strategi for reiseliv 2013-2017 prioriterer arbeidet med å tilrettelegge infrastruktur for naturbaserte opplevelser

6.1 Naturopplevelser

En reise nord for polarsirkelen gir tilgang på unike naturopplevelser, med lyset som spesialitet enten det er sommer eller vinter. Variasjoner og kontraster er dagligdagse, noe som tiltrekker seg opplevelseslystne.

I Troms er det mange ulike og til dels spektakulære landformer og varierte naturtyper som er med på å skape interessante turområder både for innbyggerne og tilreisende. Å informere om naturens arter, naturtyper og landskap kan gi en ny side ved friluftslivsopplevelsen.

Spennende geologiske turområder i Troms:

Balsfjord	Platå med havnivå ved Storsteinnes
Bardu	Istindene
Berg	Jettegryter ved Mefjordvær
Dyrøy	Bergsheia fjellfoldinger
Gratangen	Gratangsbotn
Harstad	Elgsnes
Ibestad	Langlitinden og Årbostadtinden
Karlsøy	Fugløya
Kvæfjord	Strandlinjene på Kvæøya
Kvæningen	Øksfjordjøkelen i Jøkelfjord
Kåfjord	Kåfjorddalen
Lavangen	Spansdalen
Lenvik	Gisundet
Lyngen	Lyngsalpene
Målselv	Målselvfossen
Nordreisa	Mollisfossen
Salangen	Grottene i Sagelva
Skjervøy	Havna i Skjervøy
Skånland	Storsteinene ved Hellenen
Storfjord	Skibotndalen
Sørreisa	Steinora i Gumpedal
Torsken	Kvænvika
Tranøy	Droppsteinsfjære i Tranøybotn
Tromsø	Sandbukta i Ullsfjord

6.1.1 Ekstreme opplevelser

Fjell- og isklating, fjell- og toppturer, off-piste og frikjøring vekker stadig større interesse hos folk. Troms er en region med et uoppdaget eldorado for en voksende ski og klatresport, og fylket kan by på alpinklatring i verdensklasse med fjell og linjer som står urørte. Felles for disse aktivitetene er at de er krevende både i forhold til utstyr og tekniske og fysiske ferdigheter. De har i tillegg et visst risikopotensial. Utøveren må bruke tid på å tilegne seg nødvendige ferdigheter, og inneha en særskilt vurderingsevne om sikkerhet. Mange av fjellene i Troms er i tillegg lett tilgjengelige, hvor en ofte kan parkere bilen ved fjellfoten og begynne å gå.

6.1.2 Fuglekikking, hvalsafari og fiske

Norges største sjøfugløy Nordfugløy, ligger i Karlsøy kommune. Denne, sammen med mange andre sjøfugllokaliteter i Troms, er leveområde for truede sjøfuglarter. Polarsnipa kan oppleves i Balsfjord kun to uker i året. Birdlife International anslår at sju millioner fuglekikkere reiser rundt i verden for å se og oppleve fugl. Troms har derfor et potensiale for å markedsføre og tilrettelegge fuglelokaliteter. Reiselivsnæringa kan for eksempel samarbeide om å tilby fuglekikkerne en helhetlig god opplevelse.

Havet utenfor Nord-Norge er verdens rikeste og hver vinter kommer den norskarktiske torsken og skaper verdens største torskefiskeri. Å dra opp sin egen fisk og tilberede den selv gir mange følelse av å komme nærmere det opprinnelige. Det er fritt fiske i havet for sportsfiskere, mens ferskvannsfiskeren som oftes må kjøpe fiskekort.

Hvert år kommer havets kjemper til norskekysten. De siste årene har det vært en invasjon av spekkhoggere og knølqual til Troms som har gitt store opplevelser for mange.

6.1.3 Vandringer, sykling og padling

I Troms er det et mangfold av tilrettelagte løyper for vandring med fantastisk utsikt over hav og fjell. Nasjonalparkene er et eldorado for de som liker friluftsliv utenfor allfarvei. Overnattingsmuligheter i form av åpne hytter og buer finnes både i og utenfor nasjonalparkene.

Troms kan også oppleves fra sykkelsetet. Mange sykkelveier følger strandlinja, og de mange fergene gir en fin avveksling. Veistrekningen langs kysten Tromsø-Gryllefjord er en del av Nasjonal sykkelrute nummer en. Dette er et eksempel på en viktig tilrettelegging for opplevelser på to hjul i Troms. Ersfjordstranda som er langs denne ruta er i tillegg et offentlig sikra friluftslivsområde, og ble godt markedsført når Arctic Race hadde dronningetappen forbi stranda i 2015.

Terreng- og stisykling blir mer og mer populært og flere stier er tilrettelagt. Skader og slitasje på terrenget kan oppstå, og sykling i sårbare naturområder bør derfor vurderes grundig før det tilrettelegges for dette.

Hvite strender, spisse fjelltopper, krystallklart vann og godt fiske er med på å gjøre Troms til et eldorado for kajakk- og kanopadlere.

6.2 Kulturarv i friluft

Troms har til alle tider vært en flerkulturell møteplass. Det snakkes om de tre stammers møte: samer, kvener og nordmenn. Fylket preges av impulser og tilstrømming av folk fra alle verdenshjørner. Det finnes mange kulturminner i terrenget etter de som har brukt landskapet tidligere. Kanalisering av ferdselen er viktig og gjør oss bedre i stand til å ta vare på naturen og kulturminnene.

Det er tilrettelagt og skiltet kulturminner i alle kommuner i Troms, og flere kulturminner skal tilrettelegges gjennom riksantikvarens bevaringsprogram BARK og BERG.

6.2.1 Kulturlandskap

Landskapet i Troms er i stor grad preget av langvarig bosetting og omfattende bruk av naturen. I steinalderen var det kyst og fjorder flere steder der det i dag er innland. Mange steder finnes ennå spor i terrenget etter de som har bodd her og brukt naturen før oss. Hustuffer fra steinalderen vises fortsatt i marka, ofte på gamle strandterrasser.

Betydningen av landbruk og sjøfart vises i tuftene etter jernalderens (vikingetidas) langhus, nausttuffer og gravplasser på mange av øyene langs kysten. Utover middelalderen ble handel og eksport av fisk til Europa viktig og mange fiskevær ble grunnlagt. Fiskeværene har gjerne flyttet etter ressurstilgang og teknologi, men sporene i terrenget finnes som tuffer, gårdshauger og støer. Fra nyere tid har vi bygninger, anlegg og båter som er en viktig del av kystkulturen. Landbrukets kulturlandskap og bruken av utmarka vises også gjennom spor i terrenget, som torvmyrer, steingjerder og sommerfjøs.

Tidligere var beitedyr som storfe, geit og sau mer vanlig. Nå beiter for eksempel sau mer konsentrert, mens opphør av beite mange steder gjør at landskapet gror igjen. Gjengroingen fører til landskapsendringer og sporene fra historiens strev viskes langsomt ut. Kulturminner forsvinner i krattet, og stier gror igjen. Gjengroing truer naturopplevelsen, og undersøkelser viser at dette faller negativt ut hos tilreisende. Skjøtsel og vedlikehold er viktig for å holde kulturlandskapet åpent.

Kulturminne fra andre verdenskrig i Storfjord. Foto: Anders Hesjedal

6.2.2 Krigsminnelandsskap Troms

Det finnes mange krigsminner fra perioden 1940-1995, og flere av disse kulturminnene er i ferd med å forsvinne. Prosjektet *Krigsminnelandsskap Troms* har som hovedmål å samle og formidle kunnskap om kulturminner fra andre verdenskrig og den kalde krigen. Dette for å skape økt interesse for og forståelse av regionens rolle og betydning i denne perioden.

Det er merket og skiltet vandrerruter i krigs- og militærhistoriske områder flere steder i Troms. Informasjon om minnene på stien skal gjøre turen mer innholdsrik. Ruta som følger traseen til Lavkarittet i Storfjord, går gjennom et landskap fullt av rester etter Lyngelinja fra andre verdenskrig og installasjoner knyttet til Frøylinja fra den kalde krigen. På Spåkenes i Kåfjord vil det bli etablert en tursti som viser sporene etter tyske stillinger og en fangeleir.

6.3 Strategier

- Informere og tilrettelegge for unike natur- og kulturminnebaserte opplevelser
- Styrke barn og ungdoms kunnskap om naturressurser og om tidligere tiders bruk av naturen

6.2.3 Kulturminnegodbiter i Troms

Kulturminner er for mange en viktig motivasjon til å utøve friluftsliv. Overalt i naturen finnes spor etter mennesker. Kulturminnene beriker turen og gir den en ekstra dimensjon.

Spennende kulturhistoriske turområder i Troms

Kommune	Turområde	Kulturminne
Harstad	Merket kultursti mellom Nergårdsvika og Øvergårdsvika på Bjarkøy	Gravfelt fra jernalder, en gårdshaug, nausttufta etter Tore Hunds skip og bebyggelse fra 1800- og 1900 tallet
	På Indre Elgsnes	Største gravrøysene i Troms (Området er ikke skiltet)
Kvæfjord	Kultursti mellom Skallan og Rå på Borkenes	Gammelt jordbrukslandskap med gårdsbruk, steingjerder og sommerfjører
Skånland	Sandemark i Tovik	Samisk sommerboplass (Vilgesvarre) som ligger langs den tidligere ferdselsvegen over fjellet
	Svelshamn	Kvernsteinsbrudd
	Novasletta	Ruiner etc. etter tidligere samisk bosetting på Nova. Ble fraflyttet etter stort steinras fra Novafjellet
Gratangen	Foldvik brygge	Utgangspunkt for opplevelser knyttet til fjæra, fjorden og havet
	Talgrøtberget i Dudalen (ved Markedsveien Grovfjord - Foldvik)	Myk kleberstein, spor tilbake til 1800-tallet
Lavangen	Kultursti fra Fjellkysten hotell til Kramvikbrygga museum	Landskap med bygninger som forteller om hverdagslivet på gården i gamle dager
Salangen	Merket sti fra Salangsverket opp til Storhaugen	Monumentale ruiner og gamle anleggsveger bygget under bergverksdrifta tidlig på 1900-tallet
Ibestad	Flere skiltede turstier på Sørrollnes	Gravfelt fra jernalder på Haugneset og hustuften Båten
Dyrøy	Dyrøya	Flere skiltede kulturminner på øya
Bardu	Gårdsveg opp til Strømsør gård	En av de første gårdene som ble bosatt i Østerdalen
Målselv	Skiltet turløype mellom Målselvfossen og Bardufossen	Mange kulturlandskap langs elva
Sørreisa	Talgrøtberget	På Talgrøtberget har det gjennom flere århundrer vært tatt ut kleberstein til støpeformer, ildsteder og annet
Berg	Mefjordvær. Merket sti til Løkta og Russehula	6500 år gamle steinalderboplasser, gårdshaug fra middelalder, gravfelt fra jernalder og monumentale støer og steinvorner
Tranøy	Tranøya	Tranøy kirke fra 1775 og flere kulturminner som er merket med informasjonsskilt (båt nødvendig)
Torsken	To merkede stier med start fra Grunnfarnes	Flere kulturminner fra jernalder, blant annet store tufter av langhus
Lenvik	Øyfjordvær	Fraflytta fiskevær i Øyfjorden. Tufter, tomme hus og minner igjen etter de rike fiskeriene (båt nødvendig)
Karlsøy	Karlsøya	Kulturlandskap
Tromsø	Tromsø-by	Bruk Fotefar mot nord-brosjyren for orientering
	Sandvika ved Brensholmen	Friluftsområde med spor etter bosetting tilbake til yngre steinalder
	Skavberg	Tromsøs kjente helleristningslokalitet fra yngre steinalder
Balsfjord	Tennes	Helleristninger som er universelt tilrettelagt. Sti gjennom skogen knytter tre helleristningsfelt sammen.
Lyngen	Lyngstuva	Hustufter fra yngre steinalder, hellegroper og gammetufter. Informasjonsskilt langs stien fra Russelv til fyret på Lyngstuva
Kåfjord	Kåfjorden	Fjærabuene i Birtavarre
Nordreisa	Reisadalen og Tørrfoss kvengård	Reisa nasjonalpark hvor du bl.a. kan oppleve bergmalerier
Skjervøy	Skattøra og Skattøysundet	Kultursti med hustufter fra yngre steinalder, samisk boplass og tufter fra gården som ble ødelagt under andre verdenskrig
Kvænangen	Spildra	Unikt kulturlandskap med kulturminner fra yngre steinalder. Samisk hellig landskap med tydelige offersteder, sieider, urgraver og Bjørnegraver
Storfjord	Signaldalen og Stordalen	Kulturstier med informasjon om krigshistorien i området

Del II Forvaltning av høstbart vilt - og innlandsfisk

7. Hjortevilt og småvilt

Hovedmål

I Troms skal høstbart vilt og innlandsfisk forvaltes på en bærekraftig og samfunnsnyttig måte basert på kunnskap

Biologisk sunne bestander av viltet utgjør en berikelse i naturen. Det stilles krav til hvordan ulike bestander og deres leveområder skal forvaltes. Bestandene skal være tilpasset fôrtilgang og skal ikke medføre uakseptable konflikter med trafikk, skog- og jordbruksnæring og friluftsliv. Vilttettheten varierer lokalt i fylket, og påvirkes av menneskelig aktivitet, biologiske- og klimatiske prosesser.

Hjortevilt er en fellesbenevnelse for artene elg, hjort, villrein, rådyr og dåhjort. I Troms finnes det

rådyr og elg, men det er bare jaktbare bestander av elg. I det videre er det elg planen tar opp.

Småvilt er et samlebegrep for arter mindre dyr enn rådyr som det tillates jakt eller fangst på. For jakt på småvilt kreves det ikke fellingstillatelse med unntak av bever. Rødrev, hare, kanin, mår, røyskatt, storfugl, orrfugl og rype er eksempler på småvilt.

7.1 Elgforvaltning

7.1.1 Lowverket

Jakt og fangst på elg reguleres gjennom naturmangfoldloven, viltloven og dyrevelferdsloven med tilhørende forskrifter. Forskrift om forvaltning av hjortevilt (hjorteviltforskriften) og forskrift om utøvelse av jakt, felling og fangst er de mest sentrale.

7.1.2 Forvaltere

Det gjennomføres elgjakt i alle kommunene i Troms. Forvaltningen bør preges av samarbeid mellom ulike aktører som forvalter og påvirker viltbestandene. Kommuner, jaktrettshavere (grunneier eller den grunneier har leid sin jaktrett til) og fylkeskommunen er sentrale i forvaltningen av høstbare viltstammer, og hvordan disse skal forvaltes i fylket. Fylkesmannen er rettsikkerhetsinstans og skal veilede i klagebehandling av kommunale vedtak.

Det er kommunen som er den primære forvaltningsmyndigheten av hjorteviltet.

Utvidet jakttid for elg

- Søknad om endret jakttid skal fremmes av kommunen til fylkeskommunen.
- Endring kan gjelde hele eller deler av kommunen.
- Fylkeskommunen kan gjennom forskrift utvide jakttiden for elg til:
 - 23. desember når det foreligger særlige bestands-, forvaltnings- eller næringsmessige behov.
 - 31. januar der skadegjørende trekkende bestander av elg medfører vesentlige beiteskader.
- Fylkeskommunen er pålagt å legge strenge kriterier til grunn, og andre forvaltningsmessige virkemidler skal være prøvd før forskrift vedtas.
- Søknader om utvidet jakttid samles i en forskrift.
- Felles søknadsfrist for kommunene til fylkeskommunen:
 - 1. april, og må primært følge jaktidsperioden.

En viktig oppgave for kommunene er å vedta målsetninger for utvikling av bestandene. Det er viktig at målsetningene som vedtas er konkrete og etterprøvbare. Noen kommuner i fylket har vedtatt målsetninger for elgbestanden. Dette er et arbeid som kommunen bør prioritere.

Elgbestandene bruker store områder. I Troms er det en valdstruktur med mange små vald som i liten grad er egnet til å styre bestandsutviklingen. Jaktrettshaverne har ansvaret for bestandsplanleggingen, organisering og tilrettelegging av jaktutøvelsen. For å sikre en mest mulig bestandsrettet forvaltning som kan gi optimal avkastning over tid, skal forvaltningen av hjortevilt skje gjennom flerårige bestandsplaner. Et godt samarbeid mellom jaktrettshaverne er sentralt for å lykkes med dette.

Fylkeskommunen har hovedansvaret på regionalt nivå som tilrettelegger og koordinator, forvalter av det fylkeskommunale viltfondet og som planmyndighet å ta vare på viltets leveområder. Fylkeskommunen skal gi kommuner, organisasjoner og private bistand, råd og veiledning i saker om viltforvaltning. Som del av dette er det viktig å sikre at hjorteviltet ikke har bestandsstørrelser som medfører at artene forårsaker uakseptable skader og ulemper på andre samfunnsinteresser. Fylkeskommunen har myndighet til å fastsette forskrift om utvidet jakttid for elg.

7.1.3 Kunnskapsbasert forvaltning

Forvaltningen av elg skal være kunnskapsbasert. Rapporten *Vurdering av elgbestandene i Troms*, Naturdata AS (2014) danner grunnlaget for hvordan elgbestanden i Troms bør forvaltes.

Årlig rapportering fra elgjakta er med på å bygge opp kunnskapen om elgbestandene og viktig for å følge med utviklingen av elgbestanden.

På www.miljokommune.no finnes en oversikt over kommunens myndigheter og plikter, og veiledning i hvordan konkrete oppgaver kan løses, innen jakt, fiske og viltforvaltning

7.2. Elgbestanden i Troms

Fra slutten av 80-tallet til tidlig på 90-tallet var det en stor økning i antall felte elg i Norge. Troms hadde også denne økningen, men fikk den først noen år senere med en topp i fellingen i 1996. Deretter falt fellingsresultatet til en bunn i 1999. Elgbestanden i Troms har vokst relativt mye siden år 2000, målt i antall felte elg, og er en av de mest produktive bestandene i Norge.

Gjennomsnittlig fellingsprosent for Troms har i perioden 1986-2012 ligget på omtrent 80 prosent. Det er det samme nivået som på landsbasis. 2013 var det 67 prosent større uttak av elg i Troms enn i 1986. Flere kommuner i Troms økte tildelingen av elg i 2014 som følge av veksten, og det ble felt like mange dyr i 2014 (1657) som i 2013 (1651).

7.2.1 Tetthetsavhengige effekter

Elgen er en svært produktiv art, og ved lavt jaktrykk kan bestandene vokse raskt. Hver elg krever en relativt stor mengde plantemateriale hvert år (ca. 8 000 kg). Når bestanden øker vil den før eller siden nå et nivå der noen elger får for lite mat til å overleve vinteren, eller vokse og reprodusere seg som normalt.

I Troms er vinteren den begrensende årstiden. Når den blir for lang, eller streng, og når bestanden samtidig er høy, kan mange dyr dø, og elgkyrner kan miste kalv før fødsel eller i løpet av sommeren. Dette er en tetthetsavhengig effekt. Det vil si en effekt som øker i styrke når bestandstettheten øker.

I deler av Troms er det erfaring med tetthetsavhengige effekter. Mest framtrædende er den høyere dødeligheten og de lavere rekrutteringsratene, som ble registrert under og i etterkant av de høye bestandstetthetene i Midt-Troms på midten av 1990-tallet.

For å unngå tetthetsavhengige effekter, må elgbestanden i Troms reduseres fra dagens nivå. En lavere vinterbestand kan spare vinterbeiteressursene, og vil redusere effektene av høyt næringsstress på vektutvikling, reproduksjon og overlevelse. Antallet viltulykker med elg henger også sammen med bestandstettheten (Solberg mfl. 2009) og følgelig er det å anta at også påkjørslene vil reduseres når bestanden synker.

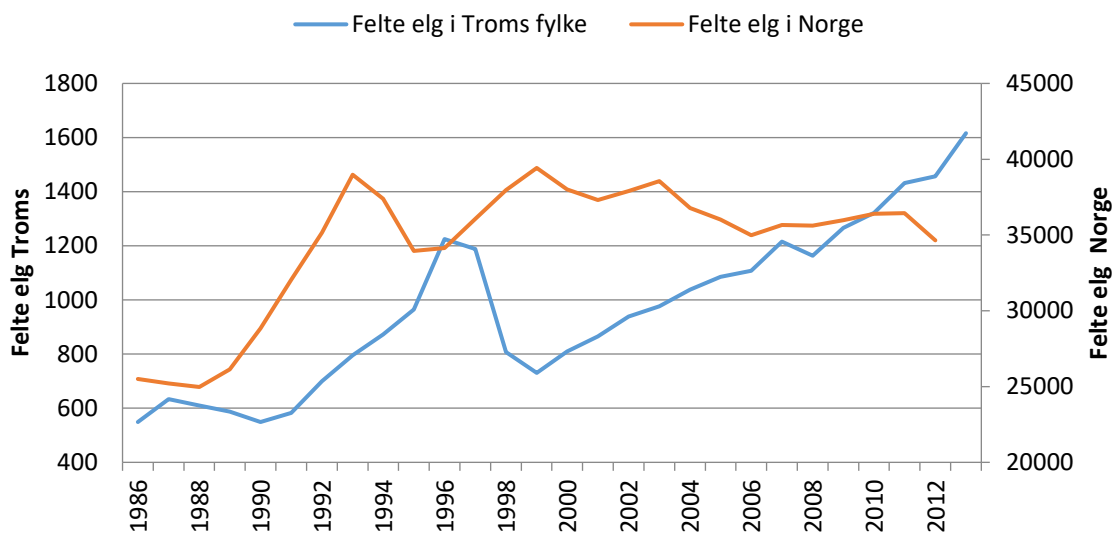
Sett elg pr. jegerdag viser den relative utviklingen i bestandsstørrelse over tid, og er det viktigste måleinstrumentet på bestandstettheten. Dette brukes som en indikator på hvordan bestanden responderer på bestandsreduksjonen.

Kunnskapskilder

Hjorteviltportalen <http://hjortevilt.no>
presenterer fakta om hjorteviltartene. Portalen er beregnet for blant annet kommuner, rettighetshavere og jegere.

Hjorteviltregisteret www.hjorteviltregisteret.no
ivaretar data fra jakt på hjortevilt og opplysninger om fallvilt av utvalgte arter. Registeret er et verktøy som kommunene skal bruke når de tildeler fellingskvoter, rapporterer fellingsresultat, slaktevekter og legger inn data fra sett elg og sett hjort registreringer.

Felte elg Troms fylke og på landsbasis 1986-2013

Figur 7.1. Antall felte elg i Troms 1986-2013 vertikal venstre, og antall felte elg 1986-2012 på landsbasis vertikal høyre. Kilde: Naturdata (2014).

Jeger Jan Oddvar Eriksen Foto: Geir Nermo

7.2.3 Trekkelg

Basert på antallet felte elg og antallet sett elg pr. jegerdag, er elgstammen i Midt-Troms i 2014 på samme nivå som på midten av 1990-tallet. I tillegg har det vært en økning i elgbestanden i kystkommunene og i Nord-Troms, slik at den samlede bestandsstørrelsen i Troms er høyere enn noen gang tidligere. Et fenomen som er typisk for Troms er dessuten at en stor andel av elgen som befinner seg ved kysten av Midt-Troms om sommeren og under jakta, trekker til kommunene Bardu, Målselv og delvis Balsfjord og Salangen på vinteren (Sæther mfl. 1999). Det medfører at vinterbestanden av elg i enkelte kommuner i Midt-Troms gjerne er langt høyere enn sommerbestanden.

7.2.4 Rekrutteringsrater og slaktevekter

Til tross for de høye bestandstetthetene, er rekrutteringsratene og slaktevektene fortsatt høye i 2014. Det er imidlertid viktig å merke seg at det samme var tilfelle på 1990-tallet helt frem til bestandstoppen i 1996. Slike tidsforsinkelser er ikke helt uvanlige i elgbestander og skyldes at de fleste eldre individene i bestanden er født under gode betingelser når bestanden var lavere. Således har disse elgene en oppspart buffer (kroppskondisjon) de kan tære på i den første fasen når leveforholdene blir dårligere. Dette gjelder i mindre grad kalvene som fødes ved høye bestandstettheter, og av den grunn er gjerne kalvene de første som dør når vinteren blir lang og matforrådet er lavt.

I første del av 2014 ble det funnet flere døde kalver, og da spesielt i midtre Troms. Med bakgrunn i obduksjonsrapporten kan det antydes at dødsårsaken var sult. Dette kan være indikasjoner på høy bestandstetthet og næringsstress. Andre indikasjoner er det høye beitetrykket som er registrert i deler av fylket. Dersom vinteren blir lang kan det føre til reduserte rekrutteringsrater og slaktevekter, tilsvarende på 1990-tallet.

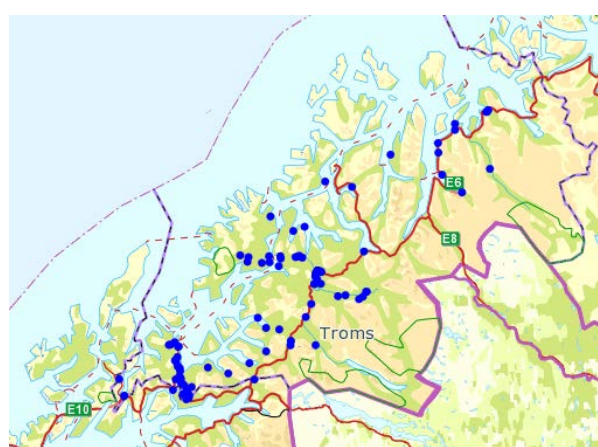
¹Jaktåret varer fra 1. april – 31. mars påfølgende år.

7.2.5 Elgpåkjørsler

Antall viltpåkjørsler er for høyt og skaper dyrelidelser, personskader, materielle skader og utrygghet for bilistene. Effektive tiltak for å redusere antallet viltpåkjørsler må derfor etableres.

Det er viktig at kommunene registrerer alle elgpåkjørsler i Hjorteviltregisteret. Dette fordi individer som er påkjørt, men ikke drept i ulykken eller senere avlivet ikke inngår i tallene fra SSB. Slike tilfeller er imidlertid like viktige for å evaluere hvor flest ulykker skjer, og hvor tiltak for å redusere antallet bør settes inn.

I gjennomsnitt har 50 elger blitt drept av bil i løpet av et jaktår¹ i perioden 1987 – 2013 i Troms, med en variasjon mellom 23 og 92. Dette utgjør omtrent 5 prosent av jaktuttaket i samme periode. Data fra Hjorteviltregisteret for 2010-2013 viser at 53 prosent av elgene blir drept eller avlivet, mens de resterende ulykkene resulterer i at elgene blir friskmeldte eller ikke funnet.

Figur 7.4. De blå prikkene på kartet viser hvor elg har blitt påkjørt i Troms, rapportert av kommunene for jaktåret 2014-2015. Kilde: Hjorteviltregisteret.

For jaktåret 2012-2013 ble det for eksempel rapportert til SSB at 92 elg ble drept av bil, mens det totale antallet elgpåkjørsler det samme året var 169. Tilsvarende data fra hele Norge viser også at omtrent halvparten av påkjørte elger blir drept eller avlivet og dermed inngår i SSB-statistikken, mens den andre halvparten blir friskmeldt eller ikke funnet. Dette stemmer også med tall fra jaktåret 2013-2014 hvor henholdsvis 153 elg ble påkjørt og 84 av disse ble drept, og for jaktåret 2014-2015 hvor 105 elg ble påkjørt og 45 ble drept.

Kommune	Vegtype	Vegnr.	Antall påkjørsler
Bardu	Europaveg	6	49
Skånland	Europaveg	10	47
Målselv	Europaveg	6	26
Harstad	Fylkesveg	83	24
Kåfjord	Europaveg	6	23
Målselv	Fylkesveg	87	13
Sørreisa	Fylkesveg	86	13
Bardu	Fylkesveg	847	12
Målselv	Fylkesveg	854	11
Storfjord	Europaveg	8	11

Tabell 7.1: Veger på kommunenivå med flest elgpåkjørsler rapportert av kommunene i perioden 2008/2009 – 2012/2013. Kilde: Hjorteviltregisteret.

Kartfestede elgpåkjørsler i perioden 2008/2009 – 2012/2013 viser at Europaveg 6 gjennom Bardu har flest elgpåkjørsler. På de ti vegene på kommunenivå med flest elgpåkjørsler skjedde 43 prosent av alle rapporterte elgpåkjørsler i perioden 2008/2009 – 2012/2013 (Tabell 7.1).

For å avdekke spesielt utsatte vegstrekninger bør det gjennomføres mer detaljert analyse hvor det blant annet justeres for lengden på vegstrekningene og trafikkmengde.

Visste du at:

Statens vegvesen prøver ut et viltskremmeprosjekt i Bardu og Målselv (2015-2017) hvor stikker med lys og høyfrekventlyd er plassert langs en 7,5 km lang strekning for å skremme elgen slik at den holder seg unna veien. Erfaringer høsten 2015 gir en forsiktig optimisme for at prosjektet har effekt.

7.2.6 Beiting på rundballer

Omfanget av beiteskader av elg på rundballer er økende, spesielt i områder med stor elgtetthet i vinterhalvåret. De store skadene i Målselv og Bardu oppstår ved at elg trekker inn til vinterbeitene fra nabokommunene på kysten. Det er derfor svært viktig med regionalt samarbeid om elgforvaltningen. I tråd med Regional plan for landbruk 2014-2025 må elgstammen forvaltes slik at skadetrykket den medfører for landbruket og andre samfunnsverdier er på et akseptabelt nivå.

7.2.7 Verdiskaping og næringsutvikling

Elgen som næringsressurs har potensiale for større økonomisk betydning, både for lokalbefolkningen, grunneiere og resten av samfunnet. Jakta aktiviserer rundt 2600 jegere årlig i Troms, og elgen representerer en førstehånds kjøttverdi på omkring 16 millioner kroner i Troms (1560 dyr, 132 kg/dyr, 80 kr/kg). I tillegg har jakta potensiale til å skape en rekke ringvirkninger. Grunneieren har inntekter fra jakta, reiselivsbedrifter baserer deler av sin portefølje på elgjakt og utstyrsleverandører har elgjegere som en viktig kundegruppe. Innovasjon og nytenkning knyttet til dette feltet i Troms blir derfor viktig i tiden framover. For å skape en innovasjonskultur og utvikle bærekraftige produkter må det sikres et økt samarbeid mellom rettighetshavere, andre næringsaktører og tilgjengelige virkemiddelapparat. Også for småviltjakt og innlandsfiske er etterspørselen etter produkter og tjenester økende, og det foreligger trolig et betydelig verdiskapingspotensial også for dette i Troms.

7.3 Forvaltningsmål og styringsverktøy for elg

Naturdata AS har etter anmodning fra Troms fylkeskommune anbefalt forvaltningsmål og styringsverktøy for elgforvaltningen i Troms. Målene som er framstilt i tabellene 7.2, 7.3 og 7.4 er fordelt på tre hovedområder;

Midt-Troms: Lavangen, Bardu, Salangen, Målselv, Sørreisa, Dyrøy, Balsfjord og delen av Lenvik som ligger på fastlandet

Kyst-Troms: Tromsø, Harstad, Kvæfjord, Skånland, Ibestad, Gratangen, Tranøy, Torsken, Berg og Karlsøy, samt området av Lenvik kommune som ligger på Senja.

Nord-Troms: Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Skjervøy, Kvænangen og Nordreisa.

I prinsippet kan beitegraden på rogn, osp og selje (ROS) også benyttes som forvaltningsmål, men erfaringsmessig er beitegraden på disse artene mindre følsomme for endringer i bestandstettheten enn beitegraden på bjørka. ROS-artene er de mest prefererte av alle treartene og vil nesten alltid beites hardt der det finnes elg. Bjørk og til dels furu er mindre preferert av elgen og beitetrykket på disse artene synes å synke raskere når bestandsstørrelsen synker. Beitetakster i Troms viser liten grad av utnyttelse

av bjørk som vinterbeite. Beitegrad på bjørk er derfor ikke inkludert som parameter i planen. Det registrerte beitetrykket på ROS kan følgelig være høyt i gjentagende takster, selv i områder der elgens bestandskondisjon er svært høy.

7.3.1 Midt-Troms

Med bakgrunn i erfaringene fra de foregående 25 årene, kan det se ut til at beiteressursene i Midt-Troms kan tolerere en bestandstetthet tilsvarende tettheten i perioden 2001-2009. I denne perioden var tettheten, målt som antall sett elg pr. jegerdag, omkring 75 % av tettheten ved bestandstoppen på 1990-tallet. I perioden 2001-2009 var det ingen vesentlige endringer i slaktevekter eller rekrutteringsrater, noe som antyder at skogen produserte tilstrekkelig beite til å underholde bestanden gjennom vinteren. Som et utgangspunkt bør bestanden i Midt-Troms reduseres til dette nivået, det vil si en reduksjon på 20-25 % i forhold til tilstanden i 2013-14. Reduksjonen bør gjennomføres i alle deler av regionen, også i de ytre kommunene, da mye av elgen fra disse delene trekker til Bardu og Målselv vinterstid (Sæther mfl. 1999)

Tabell 7.2: Forvaltningsmål og styringsverktøy for elgforvaltningen i Midt-Troms

Mål-parameter	Dagens tilstand	Kortsiktig mål (2018)	Langsiktig mål (2025)	Styrings-verktøy for kortsiktig mål
Jaktuttak pr. år * 2011 - 2013	830	1000	660	Øke avskytingen på kort sikt, økt uttak av eldre ku
Sett elg pr. jegerdag 2011-2013	0,61	0,45	0,45	Øke avskytingen på kort sikt
Slaktevekt, hannkalv 2010-2012	72	Unngå reduksjon	72	
Slaktevekt, hunnkalv 2010-2012	69	Unngå reduksjon	69	
Slaktevekt, åringsokse 2010-2012	151	Unngå reduksjon	151	
Slaktevekt, åringsku 2010-2012	143	Unngå reduksjon	143	
Beitegrad	Svært varierende til høy		Ikke over 35 % på furu	
Elg drept i trafikken (bil) 2010 (1.april) - 2013 (31. mars) **	28,67	22	15	Rydding langs vei, annet

*Beregninger på fellinger inkluderer ikke Lenvik kommune

** Beregninger på elg drept i trafikken (bil) inkluderer ikke Lenvik kommune

7.3.2 Kyst- og Nord-Troms

I Kyst-Troms og Nord-Troms har bestandene stort sett økt siden områdene ble kolonisert av elg. Følgelig eksisterer det mindre erfaring med hensyn til hvor store bestander områdene kan tolerere. I tillegg er det uvisst hvor stor andel av disse bestandene som trekker til indre deler (Midt-Troms) vinterstid. Erfaringene fra merkeprosjektene i Midt-Troms på 1980- og 1990-tallet var at en stor andel (ca. 30 prosent) av elgen som ble merket i Bardu og Målselv vinterstid migrerte til nabokommunene Balsfjord, Lenvik, Sørreisa, Salangen og Gratangen sommerstid (Sæther mfl. 1999). Det er imidlertid uvisst om det også trekker inn dyr fra øy-kommunene til fastlands-kommunene, og på det viset er med på å belaste vinterbeitene der.

I fravær av gode erfaringsdata bør det også vises tilbakeholdenhet med hensyn til ytterligere bestandsøkning i Kyst-Troms og Nord-Troms. Bestandene bør heller reduseres enn økes, slik at forvaltningen får tid til å høste av erfaringene fra bestanden på dagens nivå eller et noe lavere nivå.

Særlig er det tilrådelig å stoppe bestandsveksten i Nord-Troms, der bestanden har økt mye over lang tid. For Kyst-Troms bør bestanden senkes med 15 - 20 prosent fra dagens nivå, og for Nord-Troms bør bestanden senkes med 10 - 15 prosent fra 2013-2014 nivå. Dersom det viser seg at en stor andel av bestanden i Kyst-Troms trekker til Midt-Troms, kan det være nødvendig å redusere bestanden i Kyst-Troms ytterligere for å unngå overbelastning av vinterbeiteressursene i Midt-Troms.

Bestanden bør siden holdes på dette nivået inntil forvaltningen har høstet mer erfaring med hensyn til utviklingen i rekrutteringsrater (sett andel ku med kalv, sett antall kalv pr. kalvku), slaktevekter og beitetrykk. På lengre sikt vil denne avskytingen medføre en redusert bestand og påfølgende redusert årlig avskyting. Forhåpentligvis vil bestanden på det tidspunktet fortsatt ha høye rekrutteringsrater og slaktevekter, men lavere årlig dødelighet som følge av sult og viltulykker.

Tabell 7.3 Forvaltningsmål og styringsverktøy for elgforvaltningen i Kyst-Troms:

Mål-parameter	Dagens tilstand	Kortsiktige mål (2019)	Langsiktige mål (2025)	Styrings-verktøy for kortsiktig mål
Jaktuttak pr. år 2011 – 2013 *	473	565	400	Øke avskytingen på kort sikt, økt uttak av eldre ku
Sett elg pr. jegerdag 2011-2013	0,63	0,50	0,50	Øke avskytingen på kort sikt
Slaktevekt, hannkalv 2011-2013	71	Unngå reduksjon	71	Øke avskytingen på kort sikt
Slaktevekt, hunnkalv 2011-2013	66	Unngå reduksjon	66	Øke avskytingen på kort sikt
Slaktevekt, åringsokse 2011-2013	140	Unngå reduksjon	140	Øke avskytingen på kort sikt
Slaktevekt, åringsku 2011-2013	132	Unngå reduksjon	132	Øke avskytingen på kort sikt
Beitegrad	Svært varierende		Ikke over 35 % på furu	
Elg drept i trafikken (bil) 2010 (1.april) - 2013 (31. mars) **	20,33	15	10	Rydding langs vei, annet

*Beregninger på fellinger inkluderer hele Lenvik kommune

** Beregninger på elg drept i trafikken (bil) inkluderer hele Lenvik kommune

Forvaltningsmål og styringsverktøy for elgforvaltningen i Nord-Troms:

Mål-parameter	Dagens tilstand	Kortsiktig mål (2019)	Langsiktig mål (2025)	Styrings-verktøy for kortsiktig mål
Jaktuttak per år 2011 - 2013	168,33	185	145	Øke avskytingen på kort sikt, økt uttak av eldre ku
Sett elg per jegerdag 2011-2013	0,62	0,52	0,52	Øke avskytingen på kort sikt
Slaktevekt, hannkalv 2011-2013	69	Unngå reduksjon	69	
Slaktevekt, hunnkalv 2011-2013	69	Unngå reduksjon	69	
Slaktevekt, åringsokse 2011-2013*	111	Unngå reduksjon	111	
Slaktevekt, åringsku 2011-2013	Ingen data	Unngå reduksjon		
Beitegrad			Ikke over 35 % på furu	
Elg drept i trafikken (bil) 2010 (1.april) - 2013 (31. mars)	18,33	14	9	Rydding langs vei, annet

*Det er kun lagt inn tall for 2013 og er kun basert på to dyr

7.4 Småvilt

7.4.1 Lovverket og forvaltere

Jakt og fangst på småvilt reguleres også gjennom naturmangfoldloven og viltloven med tilhørende forskrifter.

Forvaltningen består av de samme instansene som for hjortevilt. Det vil si departementet, Miljødirektoratet, fylkesmannen og kommunene.

7.4.3 Status

I Troms har småviltjakta, og spesielt rypejakta, lange tradisjoner. For jaktseasonen 2014/2015 var antallet registrerte rypejegere, som har bosted i Troms, 4230. Dette tallet er over gjennomsnittet for de siste ti år, men rypebestandene har siden midt på 2000-tallet blitt betydelig lavere enn gjennomsnittet i perioden 1991-2005.

I Troms er harejakt på øyene en populær jaktform, også for tilreisende jegere.

7.4.4 Utfordringer og muligheter

Rypebestandene varierer mye i størrelse fra år til år, men det er ingen tvil om at bestanden har vært i nedgang som resten av landet. I 2015 ble li- og fjellrype inkludert på den norske rødlisten for arter som er «nært truet».

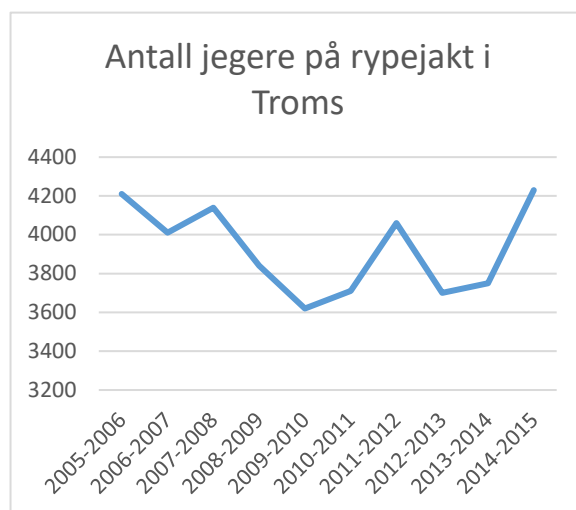
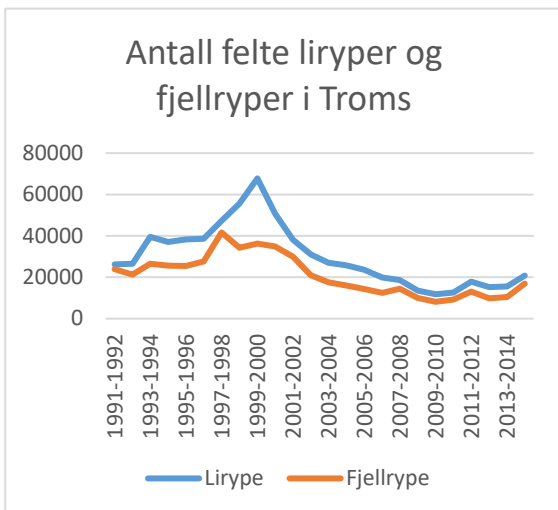
Det er usikkert hvilke konsekvenser dette vil få. Det må uansett legges opp til en forsvarlig forvaltning framover.

I Troms er det i størst grad Statskog som foretar takseringer av lirype på egne områder. En viktig oppgave er å få andre grunneiere til å takserer lirypebestandene på egne eiendommer for å bygge opp et mer solid kunnskapsgrunnlag.

Jakt på små rovilt og da spesielt rødreven, er viktig for ivareta gode bestander av skogsfugl, rype og rådyr. Mink er en innført art som er blitt svartelistet. Den tar godt for seg av fugl og egg og fisk. Reduksjon av bestanden er viktig.

Skuddpremie kan fastsettes på arter som har jakttid og som gjør skade. Først og fremst er det skader av økonomisk art og særlig skade på næringsvirksomhet. I tillegg skal naturmangfoldlovens krav vurderes. Unntak fra dette er skuddpremie på introduserte uønskede arter.

Tilskudd til viltformål som fylkeskommunen forvalter og det fylkeskommunale viltfondet kan bidra til å utvikle kunnskapsgrunnlaget om småvilt i fylket og tiltak som rekrutterer jegere til småviltjakt.

På rypejakt. Foto: Eivind Høstmark Borge

7.5 Strategier

- Utvikle kunnskapsgrunnlaget for elg og småvilt
- Følge opp forvaltningsmålene og styringsverktøyene for elg i kommunene
- Opprettholde livskraftige, sunne elgbestander med god kjønns- og aldersfordeling som ikke medfører uakseptable skader på andre næringer, arter og i trafikken
- Ivareta hensynet til viltbestandene i arealplanleggingen
- Utvikle møteplasser og nettverk for samordning av interesser og utveksling av kompetanse
- Styrke rekruttering av jegere fra alle grupper i samfunnet
- Bidra til en bærekraftig forvaltning av småviltbestandene

8. Innlandsfisk

8.1 Innlandsfiskeforvaltning

8.1.1 Lowerket

Innlandsfiskeforvaltningen reguleres av naturmangfoldloven, lov om laksefisk og innlandsfisk m.v. og en rekke sentrale og lokale forskrifter.

8.1.2 Forvaltere

Ansvar for innlandsfisk og anadrom laksefisk er fordelt mellom flere myndighetsnivåer. Miljødirektoratet er det sentrale, utøvende og rådgivende organet i forvaltningen.

Fylkesmannen og fylkeskommunen har det regionale ansvaret for henholdsvis anadrom laksefisk og innlandsfisk. Fylkeskommunen har forvaltningsansvaret for de innlandsfiskearter som innlandsfiskeforskriften tillater fiske etter. I Troms er innlandsfisk stort sett ensbetydende med ørret og røye, og det er disse artene det er mest aktuelt å fiske på.

Forvaltningen av innlandsfisk i fylkeskommunen må integreres i den helhetlige vannforvaltningen jf. vanndirektivet, vannressursloven og lakse- og innlandsfiskeoven.

Kommunene har det primære ansvaret som blant annet går ut på å innpasse hensynet til fiskeinteressene i den kommunale oversiktsplanleggingen etter plan- og bygningsloven, arbeide for felles organisering av fiskerettshavere og legge til rette for driftsplanlegging. Kommunen skal sikre et best mulig fisketilbud for allmennheten og påse hensiktsmessige tiltak for vern og utvikling av fiskebestandene.

Rettighetene til fiske ligger i de aller fleste tilfeller hos grunneier. I elver og ferskvann er ikke fiske en del av allemannsretten, og kan bare kan utøves med tillatelse fra grunneier ved kjøp av fiskekort.

Foto: Eivind Høstmark Borge

8.2 Status

8.2.1 Innlandsfisk

I Troms er det omlag 20 000 ferskvann fordelt på omlag 1000 km². Røye og ørret er de vanligste fiskeartene. Ørret forekommer ikke like hyppig i indre strøk av fylket som røya. Trepigget stingsild har også vid utbredelse. I en del innsjøer og elver finnes også bestander av abbor, gjedde, harr, lake og ørekyte.

Utbredelse og status for bestandene av innlandsfisk er mangelfullt kartlagt, og det er ønskelig å få en bedre registrering. Innlandsfiskebestandene i Troms er lite påvirket av forurensning, og har stort potensiale dersom vassdragene forvaltes riktig.

I Troms er 21 vassdrag med til sammen 48 innsjøer berørt av vassdragsreguleringer. I 15 av de regulerte innsjøene er fiskebestandene gode. Overtallige røyebestander i forhold til næringsgrunnlaget er et problem i 28 av de regulerte innsjøene.

Feil beskatning har ført til at mange bestander av ørret og røye har småvokst fisk av dårlig kvalitet. Hovedårsaken er hardt garnfiske med maskevidder som kun beskatter den største fisken. Mange tidligere gode ørretvann er ødelagt ved utsetting av røye. Det skyldes at ørret og røye i stor grad må konkurrere om den samme næringen. Røya har stor formeringsevne og danner ofte overtallige bestander.

Anadrom laksefisk

Vandrer regelmessig til havet på næringssøk, og tilbake til ferskvann for gyting.

Innlandsfiskearter:

Abbor, bekkerøye, brasme, dvergmalles, gjedde, gullbust, gullfisk, gullvederbuk, harr, hork, hvitfinnet steinulke, kanadarøye, karpe, karuss, krøkle, lagesild, lake, laue, mort, regnbueørret, regnlaue, røye, sandkryper, sik, skrubbe, stam, steinsmett, suter, sørv, trepigget stingsild, vederbuk, ørekyt, ørret.

Det er eksempler på spredning av ørekyte langt utenfor det naturlige utbredelsesområdet. Ørekyte virker negativt inn på bestander av attraktive fiskearter som ørret og røye.

8.2.2 Fiske etter innlandsfisk

Fritidsfiske er en populær aktivitet som egner seg for alle, og som er en viktig del av norsk friluftslivstradisjon. Undersøkelser viser at 54 % av den voksne befolkningen og 80 % av barn mellom 11-16 år fisker en eller flere ganger pr. år. Det fiskes mest etter ørret. Stangfiske er vanligst, men også bruk av håndsnøre er utbredt. I all tid har nordmenn funnet glede i fisket kombinert med nytten ved å bringe med seg fangsten hjem.

Visste du at:

Det er lovfestet at barn og unge under 16 år har rett til gratis fiskekort for fiske etter innlandsfisk i perioden fra 1. jan til 20. aug.

Reglene om gratis fiske gjelder kun for innlandsfiske, og det gjelder fiske fra båt eller fra land med stang og håndsnøre.

Tilrettelegging for fritidsfiske i lokalmiljøet er gjerne delt mellom kommune, grunneiere og organisasjoner.

Tilretteleggingen omfatter organisering av fiskekorttilbudet, informasjon om fiskemuligheter og fiskekort, skilting av fiskestier, tilrettelegge fiskeplasser tilpasset familier og funksjonshemmede og utarbeide driftsplan for vassdraget. Det er utarbeidet en veileder for dette temaet: DN håndbok 10-1995 Tilrettelegging for fritidsfiske.

Det er ønskelig å få flere til å benytte seg av innlandsfiskeressursene i Troms og særlig barn, unge og kvinner. Informasjonstiltak om hvor man kan få kjøpt fiskekort, hvor og når man kan fiske, og med hva man kan fiske, er aktuelle tiltak hvor de lokale fiskeforeningene er sentrale.

Registrerte arter innlandsfisk i kommunene i Troms:

Kommune	Abbor	Gjedde	Harr	Karuss	Lake	Røye	Sik	Skrube	Steinulke	Stingsild	Ørekyte	Ørret	Ål
Balsfjord	x				x	x		x		x	x	x	x
Bardu	x	x	x		x	x				x	x	x	
Berg						x		x		x		x	x
Dyrøy						x		x		x		x	x
Gratangen						x		x		x		x	x
Harstad						x		x		x		x	x
Ibestad						x		x		x		x	x
Karlsøy						x		x		x		x	x
Kvæfjord						x		x		x		x	x
Kvænangen					x	x		x		x	x	x	x
Kårfjord						x		x		x		x	x
Lavangen						x		x		x		x	x
Lenvik	x					x		x		x		x	x
Lyngen						x		x		x		x	x
Målselv	x	x	x		x	x		x		x	x	x	x
Nordreisa	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x
Salangen						x		x		x		x	x
Skjervøy						x		x		x		x	x
Skånland						x		x		x		x	x
Storfjord		x	x		x	x	x	x	x	x		x	x
Sørreisa	x				x	x		x		x		x	x
Tranøy						x		x		x		x	x
Torsken						x	?	x		x		x	x
Tromsø				x		x		x		x	x	x	x

Kilde: Miljøstatus.no

8.2.4 Utfordringer og muligheter

De største truslene mot innlandsfisken og det biologiske mangfoldet i vassdrag er ødeleggelse av leveområder og spredning av fremmede arter. Intakte leveområder er en forutsetning for å ta vare på og utvikle fiskebestandene. De viktigste utfordringene i den sammenheng er vassdragsutbygging og andre fysiske inngrep.

Det er nødvendig med mer omfattende kunnskap om fiskevann i Troms, da utbredelse og status er mangelfullt kartlagt. Dette gjelder både med tanke på kvaliteten av leveområdet, bestandene og hvor attraktive de ulike innlandsfiskeforekomstene er for fritidsfiske. Det bør være et mål å arbeide for attraktivt fiske gjennom tilrettelegging for sunne og tallrike bestander, og kartlegging av fiskevann.

For å styrke fiskebestandene og redusere overtallige bestander kan det gjennomføres uttynningsfiske. I røybestander er det oppnådd gode resultater ved uttynning med teiner. Ansvar for riktig beskatning og nødvendig kultivering ligger i hovedsak hos de som har fiskeretten.

For å bevare biologisk mangfold og unngå at fiskemulighetene reduseres må en ikke spre fiskearter til elver og vann der de i dag ikke forekommer. All utsetting av fisk, levende rogn og ferskvannsorganismer er forbudt uten tillatelse fra Fylkesmannen eller fylkeskommunen.

De få vannene, som alltid har vært fisketomme, utgjør spesielle biologiske samfunn. Disse har stor vitenskapelig referanseverdi. Det er derfor spesielt viktig å beholde disse vannene fri for fisk.

Innlandsfisketurisme er i dag en liten næring i Troms, men er foreslått som et viktig bidrag for å styrke naturbasert næringsutvikling. Bioforsk Nord har satt i gang et forprosjekt som har til hensikt å undersøke mulighetene for utvikling av Troms til en ettertraktet destinasjon for innlandsfisketurismen.

Innlandsfiskeressursen har potensial til å gi grunnlag for et mer omfattende fritidsfiske og for næringsvirksomhet. De demografiske endringene med færre unge og flere eldre fiskere gir utfordringer for tilrettelegging for fiske. Økt urbanisering øker behovet for motivasjon, rekruttering og opplæring.

8.4 Strategier

- Styrke kunnskapsgrunnlaget om innlandsfisk
- Bygge opp gode bestander av innlandsfisk i Troms
- Ivareta hensynet til bestander av innlandsfisk i arealplanleggingen
- Bedre fisketilbudet til allmennheten